

notat

CANN 2021:

En studie om cannabiserfaringer,
kunnskap og holdninger blant
elever på videregående skoler

Anne Line Bretteville-Jensen, FHI

Jasmina Burdzovic Andreas, FHI og UiO

Silje Louise Dahl, HVO

Dina Heider Hov, FHI

FORORD

Politiske myndigheter, skoler og praktikere i feltet trenger ulike typer av oppdatert kunnskap for å vurdere om forebyggingstiltak rettet mot bruk av cannabis er nødvendige, og for å gjøre eventuelle forebyggingstiltak bedre og mer målrettede. Ulike tiltak kan være aktuelle for ulike grupper av befolkningen, blant annet basert på alder. Med spesielt fokus på 16-19 åringer, er Cann2021 en undersøkelse om ungdoms erfaringer med, meninger om, holdninger til og kunnskaper om cannabisrelaterte tema. Studien omfatter en spørreundersøkelse av et representativt utvalg av elever i videregående skoler i Norge, samt kvalitative intervju med en mindre gruppe av elevene.

Cann2021 ble initiert og gjennomført av Folkehelseinstituttet (FHI), avdeling for rusmidler og tobakk, med økonomisk støtte fra Helsedirektoratet og i samarbeid med Høgskulen i Volda. Datainnsamlingen har foregått i 2021. Seniorforsker Anne Line Bretteville-Jensen har vært prosjektleder, og prosjektgruppen besto i tillegg av seniorforsker Jasmina Burdzovic Andreas (FHI og UiO), førsteamanuensis Silje Louise Dahl (Høgskolen i Volda) og forskningskoordinator Dina Heider Hov (FHI).

Forfatterne takker Elisabeth Kvaavik, Jens Skogen, Knut-Inge Klepp og Linn Gjersing for verdifulle kommentarer til tidligere versjoner av manuskriptet.

Knut-Inge Klepp
Områdedirektør
Oslo, januar 2022

Elisabeth Kvaavik
Avdelingsdirektør
Oslo, januar 2022

Innhold

FORORD	2
SAMMENDRAG	5
1. INNLEDNING	8
1.1 Hva ønsket vi å undersøke og hvorfor er det viktig?	8
1.2 Hva vet vi fra tidligere studier?	9
1.3 Hvilke konkrete problemstillinger belyses i dette notatet?	10
Leserveiledning	10
2. DATAMATERIALE OG METODER	11
2.1 Design	11
2.2 Utvalget i spørreundersøkelsen	11
2.3 Spørreskjema	12
2.4 Analyser	12
2.5 Beskrivelse av utvalget i surveyundersøkelsen	13
2.6 Representativitet og validitet	15
2.7 Den kvalitative undersøkelsen	15
2.8 Etske vurderinger	16
2.9 Styrker og svakheter ved studien	16
3. RESULTATER	18
3.1 Bruk av lovlige rusmidler	18
3.2 Brukserfaringer med cannabis og andre ulovlige rusmidler	19
Noen kjennetegn ved dem som oppga bruk av cannabis noen gang	20
Bruk av cannabis siste 12 måneder	23
Typer av cannabisprodukter	23
Sammenhenger cannabis brukes i	25
3.3 Kunnskap	27
Kunnskap om konsekvenser for bruk eller besittelse	29
3.4 Søkt eller mottatt informasjon om cannabis	31
Kilder til informasjon om cannabis	32
Nytten av ulike informasjonskilder	33
3.5 Risikooppfatning, forventninger og motiver	33
Forventninger	35

Motiver for ikke-bruk av cannabis	35
Motiver for å ikke bruke mer cannabis	36
3.6 Tilgjengelighet	39
Opplevd tilgjengelighet av cannabis	39
Kilder til anskaffelse av cannabis	40
Digital markeds plass for cannabis	42
Reklame og kjøpstilbud via nett og sosiale media	43
3.7 Politikk	44
4. FOREBYGGINGSRELEVANTE FUNN	47
REFERANSER	49

SAMMENDRAG

Cann2021-undersøkelsen er en representativ, landsomfattende undersøkelse gjennomført med 3 490 elever fra 34 videregående skoler i Norge. Studien omfattet både en nettbasert spørreundersøkelse for alle elevene og kvalitative intervju med en mindre gruppe av deltakerne. Spørreundersøkelsen ble gjennomført i en skoletime for å sikre høy deltakelse, og 85 prosent av elever i deltakende klasser fylte ut spørreskjemaet i perioden februar-april 2021. I mai til oktober samme år ble individuelle kvalitative intervju gjennomført med 32 elever.

Undersøkelsen kan ha direkte relevans for målrettet forebygging blant unge. Mange av spørsmålene er ikke tidligere stilt i norske undersøkelser. For de fleste faktorene fant vi statistisk signifikante forskjeller mellom ulike grupper av elever. Spesielt fant vi ofte forskjeller mellom dem som selv hadde erfaring med cannabisbruk og dem som ikke hadde det, men også ofte forskjeller mellom grupper basert på kjønn, alder, innvandrerbakgrunn, egenvurdert fysisk og psykisk helse og egenopplevd familieøkonomi. Forskjellene blir beskrevet mer detaljert i resultatkapitlet (3), mens utvalgte funn oppsummeres her.

CANNABISERFARINGER:

- » En av fem elever rapporterte erfaring med bruk av cannabis, dvs. 20 % av elevene hadde brukt cannabis *noen gang*, 15 % siste 12 måneder og 6,2 % siste 30 dager. Blant dem som oppga bruk siste 12 måneder, hadde de fleste (56 %) brukt en til to ganger siste år.
- » Rapportert erfaring med cannabisbruk var noe høyere blant gutter, elever i 2. og 3. klasse, elever bosatt på Østlandet og i Nord-Norge, blant elever som vurderte familieøkonomien til å være under middels og blant elever som vurderte egen fysisk eller psykisk helse til å være dårlig/svært dårlig.
- » Elever med cannabiserfaring hadde brukt mange ulike typer cannabisprodukter. Selv om tradisjonelle varianter som hasj (86 %) og marihuana (58 %) fortsatt var mest vanlig, rapporterte nesten 30 % av elevene å ha drukket

eller spist cannabisholdige produkter. Omtrent en av fire (23 %) hadde brukt e-sigaretter eller vape-penner (for eksempel av typen JUUL) for å innta rusmidlet og åtte prosent rapporterte om erfaring med syntetiske cannabinoider.

- » De fleste brukte cannabis sammen med venner for å slappe av (70 %) eller feste (57 %). Oppfatningen av cannabis som et rusmiddel for sosiale sammenhenger, der jointer sendes rundt mellom venner, må kanskje nyanseres noe da 23 % oppga å ha brukt cannabis alene for enten å slappe av, sove eller ruse seg. Blant dem som rapporterte å ha brukt cannabis mer enn to ganger siste 12 måneder, var det 44 % som oppga å ha brukt cannabis alene.
- » Blant dem som oppga cannabisbruk siste 12 måneder (n=508), rapporterte 8 % å ha brukt cannabis på skolen. Andelen var nesten dobbelt så høy (15 %) blant dem som hadde brukt cannabis mer enn to ganger siste 12 måneder.

KUNNSKAP:

- » En stor del av unge i videregående skole oppga å være usikre på hvilke konsekvenser cannabisbruk kan ha, og mange manglet kunnskap om cannabisprodukter og deres egenskaper. Analysene av de kvalitative intervjuene bekreftet dette inntrykket. Mange elever svarte feil eller svarte "vet ikke" på ulike påstander om cannabisrelaterte forhold.
- » Mange elever (40 %) overvurderte hvor vanlig cannabisbruk er blant andre unge, og kun en av tre (31 %) kjente til at cannabis er blitt vesentlig mer potent enn tidligere.
- » En av tre visste at cannabisbruk kan gi akutt psykose, to av tre visste at bruken kan utløse eller forverre psykiske lidelser, og omtrent like mange visste at cannabis er mer skadelig for yngre enn eldre brukere. Elevene både undervurderte og overvurderte skadepotensialet til cannabis.
- » Bare litt over halvparten av elevene (55 %) syntes å ha korrekt informasjon om hva som ville skje dersom de ble tatt av politiet for bruk eller besittelse av små mengder cannabis.

MOTTATT OG SØKT INFORMASJON OM CANNABIS:

- » Halvparten av elevene (49 %) oppga å ha mottatt informasjon om cannabis, uten selv å ha bedt om det. I denne gruppen oppga de følgende kilder: internett/sosiale medier (46 %), skole (45 %), foreldre (36 %), venner (39 %), helsepersonell (22 %), fagpersoner utenfor helsevesenet (28 %) eller andre voksne (18 %). I de kvalitative intervjuene var det særlig sosiale medier som TikTok, Instagram og Snapchat som ble trukket fram når ungdommene fortalte om hvor det dukket opp informasjon om cannabis, uten at de aktivt hadde søkt informasjonen.
- » Det var 35 % som selv hadde søkt informasjon og blant disse var internett/sosiale medier (70 %) og venner (53 %) de kildene som hyppigst ble oppgitt.
- » Samlet oppga 63 % å enten ha fått eller søkt informasjon om cannabis. Denne andelen var høyere blant elever med cannabiserfaring enn uten slik erfaring (84 % versus 57 %). Mer enn en av tre elever oppga med andre ord å *ikke* ha fått eller søkt informasjon om cannabis.

CANNABISRELATERT RISIKOOPP-FATNING, FORVENTNING OG MOTIVASJON:

- » Elevene vurderte hyppig bruk av cannabis som vesentlig mer risikofylt enn mer sporadisk bruk. For eksempel mente over 40 % at det å prøve cannabis en gang eller to ikke var skadelig for fysisk helse, mens 5 % mente det samme hvis en brukte cannabis hver helg.
- » Vurderingen av risiko forbundet med cannabisbruk varierte med kjønn og med egen cannabiserfaring. Jenter vurderte gjennomgående risikoen for negative konsekvenser som høyere enn det gutter gjorde. De uten cannabiserfaring vurderte risikoen som høyere enn dem som selv hadde brukt cannabis. Eksempelvis mente 19 % av elever med cannabiserfaring at bruk av cannabis hver helg ikke er skadelig for psykisk helse, mens fire prosent av elever uten cannabiserfaring mente det samme.
- » Både blant elever med og uten egen erfaring med cannabisbruk var det en betydelig andel som uttrykte positive forventninger til bruken: Halvparten (49 %) var enig i påstanden om at

cannabis ville hjelpe en å slappe av, 38 % mente at bruken kunne bidra til å glemme bekymringer, 27 % mente det ville gjøre ting morsommere og 20 % støttet påstanden om at cannabis gjør ting hyggeligere. Disse andelene var høyere blant dem som hadde prøvd cannabis.

- » Egen helse (74 %), risiko for avhengighet (71 %), hensynet til foreldre (66 %) og ønske om å ikke gjøre noe ulovlig (64 %), var grunnene som hyppigst ble oppgitt for hvorfor elevene uten cannabiserfaring *ikke* brukte cannabis.
- » Ønsket om å ikke bli tatt av politiet (48 %), hensynet til foreldre (44 %), faren for avhengighet (41 %) samt prisen på cannabis (36 %), var de hyppigst oppgitte grunnene for å ikke bruke *mer* cannabis blant dem som allerede hadde cannabiserfaring.

TILGJENGELIGHET AV CANNABIS:

- » Mer enn hver tredje elev (37 %) oppga at de enkelt kunne skaffe seg cannabis om de ønsket.
- » Nesten to av fem elever (39 %) var blitt tilbudt cannabis, uten at de takket ja til tilbudet. Blant dem som oppga at de aldri hadde brukt cannabis, var det en lavere andel som hadde blitt tilbudt (28 %) enn blant dem med egen cannabiserfaring (84 %).
- » Mange (71 %) hadde fått cannabis av kjente, spesielt blant dem som oppga å ha brukt rusmidlet bare 1-2 ganger siste 12 måneder (81 %).
- » Blant dem som hadde brukt cannabis mer enn to ganger siste år, oppga en av fire å ha kjøpt via sosiale medier og en av fire å ha kjøpt direkte (ansikt-til-ansikt) av ukjente. Kun to prosent oppga kjøp via internett (Darknet eller lignende).
- » En av sju hadde fått reklame eller tilbud om cannabiskjøp fra venner via internett eller sosiale medier. En litt høyere andel (18,5 %) hadde fått slike henvendelser fra personer de ikke kjente, og 12,5 % hadde mottatt reklame eller tilbud fra selgere eller produsenter.

ILLUSTRASJONSFOTO: COLOURBOX.COM

NARKOTIKAPOLITIKK:

- » Begrepene “avkriminalisering” og “legalisering” omfatter mange mulige utforminger av narkotikapolitikk, der lovgivning og håndhevelse kan variere mye innenfor hver av disse. Siden begrepene ikke er godt innarbeidet i språkbruken hos unge og ikke brukes entydig, er det utfordrende å undersøke holdningene til disse politikkformene i en spørreundersøkelse. Vi konkretiserte isteden to typer av narkotikapolitikk, og spurte om elevene syntes at cannabisbruk burde bli gjort straffefritt i Norge (dvs. bruk skulle ikke bli møtt med sanksjoner fra det offentlige) og om salg av cannabis burde bli gjort straffefritt.
- » Om lag en av tre (31 %) mente at cannabisbruk burde bli straffefritt. Nesten dobbelt så mange gutter som jenter ønsket en slik politikkendring (40 % versus 22 %). En større meningsforskjell (52 prosentpoeng) fantes mellom dem som selv

hadde erfaring med cannabisbruk og dem som ikke hadde, dvs. 72 % versus 20 % var positive til straffefrihet for bruk. Mer enn en av fem var usikre på hva de mente om spørsmålet.

- » Andelen som var positive til straffefrihet for salg var lavere (23 %), mens “vet ikke”-kategorien var omtrent like stor (21 %). Igjen var en dobbelt så stor andel av guttene som jentene (30 % versus 15 %) positive til politikkendringen, og de med cannabiserfaring mer positive enn dem uten (58 % versus 13 %). For alle delgruppene er nivået på støtten til straffefrihet ved salg noe lavere enn for støtten til straffefri bruk av cannabis.
- » På direkte spørsmål om de syntes dagens cannabispolitikk burde endres, støttet 29 % en politikkendring.

1. INNLEDNING

1.1 Hva ønsket vi å undersøke og hvorfor er det viktig?

Cannabis er det mest brukte ulovlige rusmidlet både blant ungdom og befolkningen for øvrig (Sandøy 2021). Cannabis er en fellesbetegnelse for produkter som inneholder det rusgivende stoffet THC (tetrahydrocannabinol) og inkluderer hasj og marihuana samt THC-produkter som kan spises, drikkes eller inntas på andre måter. Selv om bare en mindre andel av personer som bruker cannabis utvikler cannabisrelaterte problemer eller har behov for behandling (Leung, Chan, et al. 2020, Volkow et al. 2014), viser likevel kunnskapsoppsummeringer at bruken gir en økt risiko for en rekke negative konsekvenser og at denne risikoen i mange tilfeller er større for ungdom enn for voksne brukere av rusmidlet (National Academy of Science 2017; WHO 2016). Studier inkludert i disse kunnskapsoppsummeringene tyder blant annet på at jo tidligere en begynner og jo mer en bruker, desto større er risikoen for å oppleve negative konsekvenser, som avhengighet og nedsatt kognitiv fungering. Nyere studier viser i tillegg en betydelig økning i antall personer som søker behandling for cannabisrelaterte helseproblemer i Europa (Montanari et al. 2017, Stenius 2019) og spesielt blant unge (Christiansen & Bretteville-Jensen 2018, EMCDDA 2013). Det å forebygge cannabisbruk og relaterte problemer hos unge er derfor særlig viktig, og er et prioritert område for norske helsemyndigheter (Hurdalsplattformen 2021; Helse- og Omsorgsdepartementet 2011). Rusmiddelbruk blant unge er også et prioritert forskningsområde ved Folkehelseinstituttet (FHI 2021).

Siden unge mennesker synes å være særlig sårbare for negative konsekvenser av rusmiddelbruk, har vi i Norge reguleringer for alkohol og tobakk som skal beskytte ungdom, slik som aldersgrenser for kjøp.

For cannabis har vi ikke tilsvarende reguleringer, myndighetene har isteden valgt et allment forbud. Da rekreasjonell cannabisbruk fikk et visst omfang blant unge fra midten av 1960-tallet, var et totalforbud mot bruk, besittelse, tilvirkning og omsetning det første, og lenge det viktigste, forebyggende tiltaket Norge satte inn. Senere ble

i tillegg andre virkemidler, som informasjons- og holdningskampanjer, oppsøkende ungdomsarbeid, økt tilbud av fritidsaktiviteter med mer, viktige elementer i forebyggingen (Burdzovic et al. 2018, Valkve 2018). Formell lovgivning og håndhevelse har siden den gang endret seg i mange land, inkludert i Norge. Når forbudspolitikken blir mindre sentral i arbeidet med å forebygge cannabisbruk, vil andre typer av forebyggende virkemidler kunne få økt betydning. For å kunne utforme og ta i bruk alternative virkemidler, trengs oppdatert og kunnskapsbasert informasjon om mange ulike aspekter ved ungdoms cannabisbruk.

En rekke forhold vil kunne påvirke om ungdom prøver cannabis og også hvor ofte og hvor mye de bruker. Faktorer som påvirker rusmiddelbruk kan deles inn i i) individuelle kjennetegn og familieforhold (f.eks. kjønn, alder, personlighet og preferanser, familiesituasjon, tidligere livserfaringer, bruk av andre rusmidler); ii) sosiale relasjoner, kultur og normklima (f.eks. om det er andre i ens nærmiljø som bruker cannabis, nasjonale og internasjonale trender i rusmiddelbruk, medieomtale og -oppmerksomhet); iii) fysiske faktorer som pris og tilgjengelighet, samt (iv) formell lovgivning, håndheving av denne og opplevd sannsynlighet for straffereaksjoner (Bretteville-Jensen og Skretting 2019). Disse faktorene kan i varierende grad adresseres gjennom politikktutforming, og andre strategier og virkemidler er derfor også nødvendige. Et viktig element i utviklingen av relevante forebyggingsstrategier, som for eksempel informasjonskampanjer og undervisning i skolen, er en inngående forståelse av de risiko- og beskyttelsesfaktorene som er listet opp over.

Politiske myndigheter som ønsker å forebygge rusmiddelbruk blant unge, har bruk for oppdatert og nasjonalt representativ kunnskap om en rekke forhold knyttet til ungdom og cannabis. Dette gjelder blant annet kunnskap om deres cannabiserfaringer, hva de vet om cannabis og hvordan de vurderer risiko knyttet til bruk, hvor og hvordan de søker og får informasjon om cannabis, og hvorfor de velger å bruke eller ikke bruke cannabis, samt hva ungdom vet om den juridiske statusen til cannabis. I denne studien har vi undersøkt både hvilken kunnskap ungdom har, hvilke kilder de har for informasjon og hvordan de vurderer risiko for negative konsekvenser og ulike politikkalternativer. Undersøkelsen er basert på et nasjonalt representativt utvalg av elever i videregående skole, og vi har kombinert en kvantitativ og kvalitativ tilnærming for å få best mulig kunnskap om temaene.

1.2 Hva vet vi fra tidligere studier?

Mange studier har spurt ungdom om de har prøvd og hvor ofte de har brukt cannabis og andre ulovlige rusmidler. I Norge har vi slike representative undersøkelser blant annet i den generelle befolkningen (16-30 år og 16-64 år) og blant skoleungdom (10.-klassinger). Surveyundersøkelsen blant den generelle befolkningen viser at mens litt over fire prosent i alderen 16-64 år i 2020 oppga å ha brukt cannabis *siste 12 måneder*, oppga 13 % i aldersgruppa 16-20 år det samme (Sandøy 2021). Nivået på cannabisbruk for 16-20 åringer var det samme som for aldersgruppa 21-25 år, mens det var noe høyere enn for 26-30 åringer (10,4 %). Bruken blant unge har vært relativt stabil siden 2012, men trenden viste en liten økning de siste årene før COVID-19 pandemien. Hvordan nedstengning og COVID-restriksjoner på sikt vil slå ut for bruken av cannabis blant unge er foreløpig uvisst.

En skoleundersøkelse blant 10.-klassinger, foretatt hvert fjerde år siden 1995, viser også store fluktuasjoner over tid (Bye og Bretteville-Jensen 2020). Høyeste andel som oppga å ha prøvd cannabis *siste 12 måneder* ble registrert i 1999 (9,1 %). Andelen falt i de påfølgende undersøkelsene og lå i perioden 2007-2015 på rundt fem prosent, før den steg noe i den foreløpige siste undersøkelsen (7,1 % i 2019). En nærmere undersøkelse av perioden der bruken blant 10.-klassinger var stabil, viste at holdninger, bruksmuligheter og meninger likevel endret seg i samme tidsrom (Burdzovic Andreas og Bretteville-Jensen 2017).

Det finnes også årlige skoleundersøkelser som over tid har spurt flere hundre tusen elever på ungdomsskoler og i videregående skoler (Bakken 2021). Ungdata-undersøkelsen inkluderer spørsmål om en rekke faktorer som er relevante for denne aldersgruppa, men har imidlertid bare to spørsmål om bruk av cannabis. Dataene for perioden 2010-2021 tyder på at cannabisbruken ikke har endret seg i særlig grad for elever på ungdomstrinnet. For elever på videregående skoler, økte bruken noe fra 2014 til 2019 (fra ca. 11,5 % til 15 %), og mer for gutter enn for jenter.

Andelen med cannabiserfaring synes imidlertid å ha falt litt de to siste årene. Hvorvidt nedgangen i 2020 og 2021 skyldes de relativt inngripende endringene i unges liv i løpet av COVID-19 pandemien, er foreløpig ikke kjent.

I tillegg til undersøkelser om bruk av cannabis, finnes studier som undersøker effekten av ulike forebyggings tiltak. Rossow og Pape (2019) gir en oversikt over forskningslitteratur som belyser effektene av forebyggende tiltak mot bruk av cannabis og relaterte skadevirkninger i settinger der cannabis er forbudt. Forbudet utgjør en viktig rammebetingelse for øvrige typer av forebyggende tiltak. Forfatterne understreker at "verktøykassen" av mulige virkemidler er mindre innholdsrik enn hva tilfellet er for lovlige rusmidler, der skatter, avgifter, åpningstider, aldersgrenser osv. er del av tiltakspakken for å redusere bruken av alkohol og tobakk. Overfor unge er særlig skole- og familieprogrammer vanlige. Likevel mangler det kunnskap om hva som gjøres av forebyggende tiltak i Norge, hvordan de iverksettes og hva slags effekt de har på cannabisbruk.

Evalueringen av det såkalte "Regionsprosjektet" kan stå som eksempel på en evaluering av et konkret forebyggingsprosjekt gjennomført i Norge (Rossow et al. 2007). Regionsprosjektet var et statlig styrt, men lokalt forankret forebyggingsprosjekt som ble initiert av Bondevik II-regjeringen. Hovedmålsettingen var å redusere rusmiddelbruk og begrense rusrelaterte skader blant ungdom i de seks kommunene som innførte tiltak. Evalueringen bygget på et omfattende datamateriale der bl.a. intervjuer med aktører på sentralt og lokalt nivå, observasjon av møter og iverksetting av tiltak, spørreskjemaundersøkelser av 40 000 skoleungdommer og kjøpsforsøk i butikker som selger øl inngikk. Målsettingene ble imidlertid ikke innfridd i løpet av evalueringsperioden (2004-2006), og prosjektet bidro heller ikke til å begrense ungdoms tilgang på alkohol. Vi kjenner ikke til forebyggingsprosjekter av tilsvarende omfang som er gjennomført siden.

Cann2021 gir ingen oversikt over ulike forebyggings tiltak eller vurderer effekten av slike. Undersøkelsen, med sin omfattende og oppdaterte informasjon, kan derimot gi relevant kunnskap dersom nye forebyggingsstrategier skal planlegges og gjennomføres.

1.3 Hvilke konkrete problemstillinger belyses i dette notatet?

1. Hvilken erfaring har elevene med cannabis og annen rusmiddelbruk?

Til tross for at enkelte tidligere studier som nevnt har undersøkt utbredelse, trengs oppdatert kunnskap om omfanget av cannabisbruk blant elever i videregående skoler (hva rapporterer de av bruk, hvor ofte bruker de, hvilke typer og i hvilke mengder og kombinasjoner osv.). Studien vi presenterer her inneholder slike spørsmål. For å se hvordan bruken er i ulike grupper av elever, innhentet vi også informasjon om sosiodemografiske faktorer (blant annet om kjønn, alder, bosted, innvandrersstatus og egenopplevd familieøkonomi). De fleste av problemstillingene vi ser på undersøkes separat for hver av disse delgruppene.

2. Hvilke typer cannabis brukes, i hvilke sammenhenger brukes rusmidlet og hvordan skaffer elevene seg cannabis?

En rekke nye cannabisprodukter er kommet på markedet de siste ti årene og undersøkelsen innhenter informasjon om bruk av disse. Vi undersøker videre sammenhengene cannabis er brukt i, samt opplevd tilgjengelighet og kilder til anskaffelse. Undersøkelsen inneholder spørsmål som gir indikasjoner på de ulike aspektene ved tilgjengelighet, dvs. vi har inkludert indikatorer for både fysisk, kulturell, legal og økonomisk tilgjengelighet, og undersøker hvordan dette varierer med elevenes selvrapporterte bruk.

3. Hva vet elevene om cannabis og om mulige konsekvenser av bruk?

I tillegg til kunnskap om selve bruken, behøves kunnskap om hva ungdom faktisk vet om cannabis og om mulige konsekvenser av rusmiddelbruk generelt og cannabisbruk spesielt. For å vite hva slags kunnskap som mangler og/eller bør forsterkes, må en vite hva ungdom faktisk vet. Vi ba derfor elevene vurdere en rekke påstander som korrekte eller ikke-korrekte, blant annet om endringen i THC-nivået i cannabis, den relative risikoen ved bruken av syntetiske cannabinoider, omfanget av bruk blant unge, samt mulige konsekvenser for fysisk og mental helse av cannabisbruk. Ungdoms kjennskap til lovverket som gjelder for bruk, besittelse, produksjon og salg er også en del av denne undersøkelsen.

4. Hvor mottar elevene kunnskap fra og hvor søker de selv kunnskap om cannabis?

Når kunnskapshull hos ungdom avdekkes og en ønsker å nå ut med kunnskap som kan hjelpe dem i de utfordringene de møter, vil det også være viktig å vite hvor ungdom søker kunnskap, om de har mottatt informasjon uten aktivt å søke den selv, samt hvordan de vurderer den informasjonen de får. Denne studien har derfor stilt detaljerte spørsmål om informasjonskilder og opplevd nytteverdi av hver av disse kildene.

5. Hvordan vurderer de risiko for cannabis-relaterte problemer og hvilke forventninger og motiver har elevene for bruk og ikke-bruk?

Vi undersøker hvordan ungdom vurderer risikoen for problemer knyttet til fysisk helse, psykisk helse og utdanning som følge av cannabisbruk.

Rusmidler brukes som regel for å oppnå rus og søkes for de positive opplevelsene man antar følger. Undersøkelsen inneholder derfor spørsmål om hvilke positive forventninger elevene har til cannabisbruk. Som grunnlag for forebyggingsstrategier rettet mot ungdom, vil det i tillegg være viktig å kjenne til hvorfor ungdommer flest bestemmer seg for *ikke* å bruke cannabis. Blant dem som bruker eller har brukt tidligere, vil det være viktig å vite hvorfor de ikke bruker mer.

6. Hva er elevenes syn på lovgivningen som omfatter cannabis?

Elevene ble spurt om syn på om ulike politikkalternativ som avkriminalisering og legalisering. Innsikt i hva ungdommer vet og mener om gjeldende lover og politikk, hva de mener om andre politikkalternativ, samt sammenhengen mellom disse kan danne et viktig grunnlag for utforming av forebyggingstiltak med vekt på dialog med ungdom.

Leserveiledning

Det neste kapitlet (2) beskriver studien og utvalget, både for spørreundersøkelsen og de kvalitative intervjuene. Spørreskjemaet og analyser beskrives, før etiske vurderinger og representativitet diskuteres. Et eget avsnitt diskuterer styrker og svakheter ved studien. Kapittel 3 presenterer resultatene fra spørreundersøkelsen og disse suppleres med funn fra de kvalitative intervjuene. Funnene diskuteres og ses i lys av annen relevant litteratur. Kapittel 4 avslutter notatet med å framheve enkelte funn vi mener er spesielt relevante i et forebyggingsøyemed for aldersgruppen 16-19 år.

2. DATA OG METODE

2.1 Design

Hoveddelen av studien er basert på en landsrepresentativ spørreundersøkelse. Deltakelse var frivillig og anonym. Rekrutteringen skjedde med utgangspunkt i alle videregående skoler i Norge og der et utvalg skoler ble trukket tilfeldig ut.

Datainnsamlingen i skolene ble gjennomført i perioden 25.02.21-10.04.21. Innsamlingsmetoden var en webundersøkelse utarbeidet og distribuert av FHI via Nettskjema. Kontaktlærerne ble sendt en lenke til spørreskjemaet og en unik kode. Undersøkelsen ble i utgangspunktet gjennomført i en skoletime for å sikre høy svarprosent. Vi ønsket at undersøkelsen skulle bli gjennomført fysisk på skolen. Grunnet de strenge COVID-19 reglene som spesielt gjaldt videregående skoler på undersøkelsestidspunktet, åpnet vi imidlertid for at undersøkelsen kunne gjennomføres på hjemmeskole, så lenge lærerne var tilgjengelige mens undersøkelsen pågikk.

Alle deltakerne i studien ble spurt om de ville være villige til å vurdere deltakelse i senere undersøkelser. For dem som samtykket, kan det være aktuelt å koble surveyinformasjonen med ulike registeropplysninger om helse, utdanning,

arbeidsmarkedstilknytning og kriminalitet på et senere tidspunkt.

Deltakerne ble også spurt om de kunne kontaktes igjen for å vurdere deltakelse i kvalitative intervju, ny surveyundersøkelse eller andre typer av oppfølging. Om lag halvparten samtykket til å bli kontaktet igjen og kvalitative intervju ble gjennomført i etterkant av surveyundersøkelsen, mai-oktober 2021 (n=32). Registerkoblinger og eventuelt andre oppfølginger vil ligge fram i tid og er blant annet avhengig av videre finansiering for å bli gjennomført.

2.2 Utvalget i spørreundersøkelsen

Deltakerne i studien er elever ved videregående skoler i Norge, de fleste i alderen 16-19 år på undersøkelsestidspunktet. Kantar (Gallup) trakk 50 tilfeldige videregående skoler i Norge. Av disse skolene var det tilfeldigvis kun én skole fra Oslo. Kantar trakk derfor 6 tilfeldige Osloskoler i tillegg, for å sikre tilstrekkelig representasjon også fra hovedstaden. Av disse 56 videregående skolene takket 34 ja til deltakelse. Det ble rekruttert hele trinn fra hver av skolene. Hvilket trinn som ble rekruttert fra hvilken skole ble trukket tilfeldig. Vi bad skolene sende inn en oversikt over hvor mange klasser som kunne delta, samt antall elever per klasse. Som en kompensasjon for det merarbeidet gjennomføring av undersøkelsen ville medføre, tilbød vi lærerne (kontaktlærerne) som bidrog i datainnsamlingen et gavekort til en verdi av 1 000 kroner. Til elevene tilbød vi deltakende klasser 4 000 kroner til klassekassen, dersom det var 15 elever eller flere i klassen, og 2 000 kroner dersom klassen hadde færre enn 15 elever. Muligheten for å kompensere både lærere og klasser med økonomiske midler bidro trolig til den høye svarprosenten i studien.

Tabell 2.1
NØKKELTALL FOR UTVALGET I SPØRREUNDERSØKELSEN

	Antall
Bruttoutvalg skoler	56
Nettutvalg skoler	34
Bruttoutvalg klasser	236
Nettutvalg klasser	210
Bruttoutvalg elever	4 122
Nettutvalg elever	3 490
Svarprosent (netto/brutto*100)	84,7%
Feltperiode	25.02.21-10.04.21

Av 56 skoler, takket 22 (40 %) nei til deltakelse. Grunnen som ofte ble oppgitt var at skolen opplevde et stort antall henvendelser om deltakelse i ulike undersøkelser og at de måtte prioritere strengt da slik deltakelse tok tid vekk fra ordinær undervisning. Mange skoler hadde dessuten allerede takket ja til å delta i Ungdata-undersøkelsen (Bakken 2021), som skulle samle inn data på skolene omtrent samtidig og også inneholdt enkelte spørsmål om rusmiddelbruk. Det ser ikke ut til at skolene som takket nei skilte seg systematisk fra skolene som valgte å delta. Se avsnitt 2.6 om representativitet i utvalget, samt tabell 2.2 Beskrivelse av utvalget.

Fra de 34 skolene, var det potensielt 236 klasser som kunne deltatt og disse ville til sammen ha 4 462 elever. Det var til slutt 210 klasser som gjennomførte, med et samlet bruttoutvalg på 4 122 elever (se Tabell 2.1). Ikke alle elevene var på skolen da undersøkelsen ble gjennomført og ikke alle elevene ønsket å delta. Sistnevnte faktor viser at deltakelse i undersøkelsen ble oppfattet som frivillig, noe som var en av forutsetningene for undersøkelsen. Vi satte også i utgangspunktet en øvre aldersgrense på 19 år for å delta. Dette endret vi mot slutten av undersøkelsen, da lærere meldte at det i enkelte klasser var mange elever som hadde fylt 19 år. Det betyr at svarprosenten i studien er litt lavere enn den ville vært dersom også alle de eldre elevene i uttrukne klasser hadde hatt mulighet til å delta. Samlet forklarer dette hvorfor nettoutvalget er noe lavere enn bruttoutvalget. Totalt svarte 3 490 elever på undersøkelsen. Det tilsvarer en svarprosent på 84,7 %.

2.3 Spørreskjema

Spørsmål i surveyundersøkelsen kan deles i følgende kategorier:

- a. Sosiodemografi (kjønn, fødselsår, klasstrinn, familiesammensetning, foreldres utdanning, innvandrerstatus, egenopplevd familieinntekt, lommepenger/egen inntekt, bosted, skoleresultater, egenvurdert fysisk og psykisk helse, fritidsaktiviteter, framtidsvurdering og framtidsplaner)
- b. Bruk av rusmidler (prevalens og bruksfrekvens av nikotinprodukter, alkohol og ulovlige rusmidler, debutalder, produkttyper, kombinasjonsbruk, brukssituasjoner, tilgjengelighet, anskaffelse og brukererfaringer)
- c. Cannabiskunnskap (lovgivning og mulige konsekvenser)
- d. Cannabisrelaterte risikovurderinger (vurdering av skadepotensiale ved ulike bruksmønstre)
- e. Positive forventninger og motiver for ikke-bruk (grunner for ikke å bruke/ikke bruke mer cannabis)
- f. Informasjonskilder og nytte (kilder for søkt/mottatt informasjon om cannabis og vurdering av denne)
- g. Cannabisrelaterte holdninger (vurdering av ulike politikkalternativ, normalisering)

2.4 Analyser

Dette notatet er en første, beskrivende analyse av det kvantitative materialet vi samlet inn. I tillegg bruker vi utdrag fra de kvalitative intervjuene til å illustrere og diskutere nærmere noen av funnene og sammenhengene.

Vi ser kun på fordelinger og på bivariate sammenhenger i det kvantitative materialet. Bivariate analyser fokuserer på sammenhenger mellom to variabler uten å bruke statistiske metoder som tar høyde for mulig innvirkning av flere andre variabler samtidig. Bivariate sammenhenger vil for eksempel være fordelingen av cannabisbruk mellom kjønn eller mellom klasstrinn. Det er imidlertid viktig å huske at bivariate sammenhenger kan bli mindre framtrepende eller forsvinne helt etter at en kontrollerer for andre variabler. Det betyr eksempelvis at selv om vi i bivariate undersøkelser finner at gutter bruker mer cannabis enn jenter, kan denne forskjellen bli mindre om vi samtidig tar hensyn til andre sosiodemografiske variabler i samme modell.

Med kjente statistiske metoder tester vi om forskjellene vi observerer er større enn det som kan skyldes tilfeldig variasjon som følge av at data kun hentes fra et utvalg og ikke fra hele populasjonen.

Vi brukte enkle parametriske tester, som t-tester og ANOVA, til å teste utfall der variablene var kodet på en kontinuerlig skala (for eksempel alder for første gangs bruk) og en proporsjonstest for å teste utfall der variablene var kategoriske (for eksempel andelen cannabisbrukere versus ikke-brukere). Signifikansnivået er satt til 5 %, og i resultatdelen (kapittel 3) omtaler vi kun forskjeller som er statistisk signifikante, om ikke annet er angitt.

Ikke alle elevene har svart på alle spørsmålene vi stilte. Dessuten ble ikke alle elevene stilt alle spørsmål, for eksempel ble ikke de som svarte "nei" på spørsmål om de *noen gang* hadde prøvd cannabis spurt om cannabisbruk *siste 12 måneder, siste 30 dager* osv. Vi setter derfor inn antallet som faktisk har svart i hver tabell. I mange av spørsmålene er det også mulig å svare "vet ikke" eller "vil ikke svare". Der dette vurderes som relevant, oppgir vi også andelene som har krysset av for en av disse kategoriene.

2.5 Beskrivelse av utvalget i surveyundersøkelsen

I analysene vi presenterer i dette notatet, ser vi nærmere på cannabisrelaterte problemstillinger i sammenheng med en eller flere bakgrunnsvariabler som kjønn, bosted, klasstrinn (alder), innvandrerbakgrunn, egenopplevd familieinntekt og egenvurdert helse. En gjennomgang av fordelingen til disse variablene er derfor presentert her, se Tabell 2.2.

Tabell 2.2 viser at utvalget består av om lag like store andeler av gutter og jenter. Litt under en prosent (0,8 %) krysset av for "annet" i spørsmålet om kjønn. Siden "annet" utgjør en såpass liten andel (28 personer av 3 490 elever), ble denne gruppen utelatt fra de videre analysene, og vi vil i det følgende kun rapportere forskjeller mellom jenter og gutter. Gruppen «annet» er da ikke med i analysegrunlaget.

Av hensyn til anonymitet, samt ønsket om et tilstrekkelig antall i hver gruppe, vil de geografiske forskjellene bli beskrevet med utgangspunkt i en fire-deling; Østlandet (40%), Vest- og Midt-Norge (33%), Sørlandet (18%) og Nord-Norge (8,6 %).

Når det gjelder klasstrinn, var målet å ha like mange fra hvert av trinnene. Tabell 2.2 viser at dette målet ble nådd med henholdsvis 33 % (1.trinn), 33 % (2.trinn) og 34 % (3.trinn).

Innvandrerstatus er en relevant faktor i mange sammenhenger, og definisjonen vi bruker er i tråd med definisjon utarbeidet av Statistisk Sentralbyrå (SSB) (SSB, 2021). Utvalget består av 79 % ikke-innvandrere (norskfødte med minst én norskfødt forelder), 8,7 % er 2.generasjons-innvandrere (selv født i Norge, men har to utenlandsfødte foreldre) og 12 % er 1.generasjons-innvandrere (både de selv og foreldrene er født i utlandet).

Selv om enkelte skoleelever tjener egne penger, er det i mange sammenhenger husholdningens samlede inntekt som er mest relevant å undersøke. Ikke alle elever vet det eksakte nivået på denne inntekten, men de fleste vil ha en formening om den er høy eller lav sammenlignet med andre de kjenner. Når vi omtaler inntekt, tar vi derfor utgangspunkt i en variabel der elevene ble spurt om å plassere familiens inntekt på en skala der 1 tilsvarer de som har dårligst råd i nabolaget og 10 tilsvarer de som har best råd i nabolaget. Variabelen inntekt tilsvarer derfor det som kan kalles egenopplevd familieøkonomi. I analysene har denne variabelen blitt delt opp i tre kategorier, der 8 % tilhører kategorien under middels, 75 % tilhører middels/litt over middels-gruppen og 18 % tilhører de som er over middels.

Vi ba også elevene vurdere egen fysisk og psykisk helse. De aller fleste elevene (84 %) krysset av for god eller svært god fysisk helse, mens 3 % oppga at de hadde dårlig eller svært dårlig fysisk helse. Om lag 1 av 7 (13 %) mente de verken hadde god eller dårlig fysisk helse. De tilsvarende tallene for psykisk helse tyder på at flere sliter med denne typen helseplager; 13 % oppga dårlig eller svært dårlig psykisk helse, 19 % oppga verken god eller dårlig, mens 69 % rapporterte god eller svært god psykisk helse.

Tabell 2.2
BESKRIVELSE AV UTVALGET, (N = 3 490). PROSENT

Kjønn (N=3488)		
Jenter	51	
Gutter	48	
Annet	0,8	
Bosted (N = 3 490)		
Østlandet	40	
Vest- og midt Norge	33	
Sørlandet	18	
Nord-Norge	8,6	
Klassestrinn videregående skole (N=3490)		
1.trinn	33	
2.trinn	33	
3.trinn	34	
Innvandrerbakgrunn		
Norskfødt med minst én norskfødt forelder (ikke-innvandrer)	79	
Norskfødt med to innvandrerforeldre (2. generasjonsinnvandrer)	8,7	
Innvandrer, født utenfor Norge med to innvandrerforeldre (1. generasjonsinnvandrer)	12	
Egenopplevd familieøkonomi		
1 Vi er blant de som har dårligst råd i vårt nabolag	1	Under 8% middels inntekst
2	1	
3	2	
4	4	
5	12	Middels 75% inntekt
6	16	
7	26	
8	21	
9	11	Over 18% middels inntekst
10 Vi er blant de som har best råd i vårt nabolag	7	
Egen vurdering av fysisk helse (N = 3 474)		
Svært god/ god	84	
Verken god eller dårlig	13	
Svært dårlig/dårlig	3	
Egen vurdering av psykisk helse (N = 3 454)		
Svært god/ god	69	
Verken god eller dårlig	19	
Svært dårlig/dårlig	13	

ILLUSTRASJONSFOTO: COLOURBOX.COM

2.6 Representativitet og validitet

Når vi sammenligner utvalget med offentlige befolkningsregistre fra Statistisk sentralbyrå (SSB), synes utvalget å være representativt for personer i aldersgruppen 16-19 år i Norge. Både kjønnsbalansen, andelen med innvandrerbakgrunn og den geografiske fordelingen i utvalget er tilfredsstillende. Fordelingen av elever mellom klassetrinn var i tillegg helt jevn, se tabell 2.2. Bruk av vektorer anses derfor ikke å være nødvendig.

Selv om svarprosenten var høy og utvalget representativt ut fra de variablene vi kunne kontrollere for, kan det likevel være grupper av elever som ikke er tilfredsstillende representert. De 15 % av elevene som ikke deltok, kan skille seg fra de som deltok med hensyn til variable som helse (elever med dårligere helse kan i større grad enn andre ha vært borte fra skolen da undersøkelsen ble gjennomført), rusmiddel erfaring eller engasjement i cannabisrelaterte spørsmål. Slike eventuelle skjevheter i utvalget kan vi ikke påvise eller kontrollere for, men det er viktig å være klar over muligheten i tolkning og bruk av resultater.

Det er alltid en mulighet for at de som deltar i undersøkelser og svarer på spørsmål ikke svarer korrekt, bevisst eller ubevisst. De kan huske feil eller ønske å fremstå annerledes enn det som er tilfelle. Spesielt når en undersøker ulovlige ting som narkotikabruk, kan enkelte underdrive eller overdrive egen atferd.

Dette er kjente svakheter ved alle spørreundersøkelser. For de aller fleste spørsmålene har vi dessverre ingen mulighet til å evaluere validiteten i svarene som er gitt.

2.7 Den kvalitative undersøkelsen

Målet med den kvalitative delen av studien var å undersøke nærmere hvorfor ungdom velger å bruke eller ikke bruke cannabis. Vi ønsket å forstå de unges egne motivasjoner for å bruke og grunner til å avstå, og hvilke forståelser og vurderinger av cannabis, cannabisbrukere, risiko og konsekvenser som er knyttet til valgene de gjør. Vi ønsket også å få innblikk i ungdommenes egne refleksjoner og vurderinger om hvilken status cannabis har i deres omgangskrets, og hvordan de tenker om regulering av cannabis.

Datagrunnlaget er individuelle intervju med 32 ungdommer i alderen 16-19 år, 16 gutter og 16 jenter. Deltakerne ble rekruttert fra dem som i spørreundersøkelsen hadde oppgitt at de kunne kontaktes for deltakelse i kvalitative intervju. Ungdommene ble tilsendt en sms med kort informasjon om studien og spørsmål om vi kunne ringe for å spørre om de ville bli intervjuet.

Omtrent en tredjedel av dem vi kontaktet takket ja og stilte til intervju. Et stor andel svarte ikke på tekstmeldingen, og noen få takket aktivt nei på sms.

Vi ville intervjuere flere ungdommer med bruks-erfaring enn uten, og rekrutterte 25 ungdommer som i spørreskjemaet hadde svart at de hadde brukt cannabis. Ungdommenes erfaring med cannabis var likevel svært varierende – fra at de trodde, men ikke var sikre på, at de hadde inntatt cannabis i e-sigarett eller drikke, til at de hadde brukt hasj og/eller marijuana jevnlig i flere år. De resterende sju hadde ikke prøvd cannabis.

Deltakerne fikk skriftlig og muntlig informasjon om studien og om sine rettigheter, først via telefon og epost, og deretter i starten av intervjuet. I starten av intervjuet ga ungdommene eksplisitt samtykke til å delta i studien. Intervjuene ble gjort via Teams, med manuell lydopptaker. Videre ble lydfilene transkribert i anonymisert form. Deltakerne har fått fiktive navn, som blir brukt når vi gjengir utdrag fra intervjuene i dette notatet.

2.8 Ethiske vurderinger

Studien ble vurdert og anbefalt av Personvernombudet ved FHI (P-360: 21/11430-1). Personer over 16 år er samtykkekompetente og kunne derfor delta uten samtykke fra foreldrene. Siden undersøkelsen omhandlet en ulovlig aktivitet som bruk av illegale rusmidler, er det tatt særlige forsiktighetshensyn. I spørreundersøkelsen ble det ikke stilt personidentifiserende spørsmål og en «bakveis-identifisering» er gjort vanskelig ved at vi eksempelvis har anonymisert skoletilhørighet og ikke innhentet informasjon om hjemkommune eller tilsvarende. Verken skole, foreldre eller andre kan få tilgang til svarene elevene ga. Dataene er forsvarlig lagret med et 2-trinns autoriserings-system hos Universitetet i Oslo (TSD) og bare autoriserte forskere fra prosjektgruppen har tilgang.

Andelen som deltok i spørreundersøkelsen var som nevnt 85 %. Vi kjenner imidlertid ikke til hvor mange av dem som ikke deltok som faktisk takket nei og hvor mange som av ulike grunner ikke fikk tilbudet (var ikke på skolen den dagen undersøkelsen ble gjennomført eller var over aldersgrensen på 19 år (før denne grensen ble endret)). I den kvalitative delen erfarte vi at omtrent to av tre ungdommer ikke svarte eller takket nei til dybdeintervju da de fikk henvendelsen i etterkant av hovedstudien, noe som styrker inntrykket av at elevene opplevde deltakelse som frivillig.

Klassen fikk økonomisk kompensasjon for deltakelse basert på antall elever registrert i klassen da studien startet, ikke basert på hvor mange som faktisk deltok.

De som krysset av for deltakelse i videre studier og oppga personidentifiserbare opplysninger, kunne trekke seg fra deltakelse i etterkant uten å oppgi grunn for endret beslutning. De som deltok i spørreundersøkelsen hadde ikke samme mulighet til å trekke seg i etterkant, fordi enkeltpersoner i denne delen av studien ikke er identifiserbare.

Personidentifiserbare opplysninger er lagret atskilt fra informasjonen fra spørreskjemaet. Det er laget en koblingsnøkkel for eventuelt senere bruk dersom registerkobling og annet skulle bli aktuelt. Koblingsnøkkelene er forskriftsmessig lagret i TSD hos Universitetet i Oslo.

2.9 Styrker og svakheter ved studien

Dette er den første landsrepresentative studien av elever i videregående skoler som har samlet informasjon om ungdoms cannabisrelaterte erfaringer, kunnskap og holdninger. Datainnsamlingen inkluderte både en spørreundersøkelse og flere dybdeintervju. Tidligere spørreundersøkelser om cannabis har fokusert på om deltakerne har brukt rusmidlet, og i tilfelle ja; hvor ofte og hvor mye som er brukt innenfor ulike tidsangivelser. Denne studien viser i tillegg hvordan unges cannabisbruk samvarierer med demografiske kjennetegn som innvandrerstatus, geografisk bosetting, egenopplevd familieøkonomi, samt fysisk og psykisk helse. Undersøkelsen omfatter i tillegg tilgjengelighet i bred forstand (fysisk, kulturelt og økonomisk), samt sammenhenger cannabis brukes i. Bruk av nye typer cannabisprodukter og nye måter å skaffe seg rusmidler på fanges opp. Ingen norske studier med representative utvalg har tidligere undersøkt hva deltakerne kjenner til når det gjelder cannabis generelt eller mulige konsekvenser av cannabisbruk. Undersøkelsen genererer også ny kunnskap når det gjelder risikovurderinger, forventninger og motiver for bruk/ikke-bruk samt unges holdninger til kontrollpolitikk. Informasjon fra kvalitative intervjuer utfyller bildet fra spørreundersøkelsen og gir ytterligere kunnskap om temaene.

Analysene i dette notatet er deskriptive, og vi har lagt vekt på å beskrive enkeltvariabler og bivariate sammenhenger. Siden spørreundersøkelsen er en tverrsnittstudie, kan den ikke slå fast årsakssammenhenger eller forklare sammenhengene som vises. Deskriptive studier er imidlertid nyttige som en første tilnærming og til å få oversikt over sentrale tema vedrørende ungdoms erfaringer, kunnskap og holdninger relatert til cannabis. I det videre arbeidet med datamaterialet vil vi gå mer i dybden på enkelte problemstillinger og ta mer avanserte statistiske metoder i bruk.

Både den kvalitative og den kvantitative undersøkelsen bygget på det elevene selv rapporterte og snakket om. Selvrapporert informasjon har kjente svakheter, som over- eller underrapportering. Spørreundersøkelser kan også ha mindre deltakelse (underrepresentasjon) fra enkelte grupper av befolkningen. Resultatene vil derfor ikke nødvendigvis gi helt presise anslag på hvor mange eller hvor mye som brukes av et rusmiddel eller være fullt ut dekkende for hele populasjonen den er ment å dekke. Sammenligningen vi gjorde med befolkningsstatistikk i SSB for å sjekke representativiteten, viste imidlertid at dataene synes å tilfredsstillende representere fordelingen av kjønn, geografisk tilhørighet og innvandrerstatus blant 16-19 åringer i Norge og det var nøyaktig like andel elever som deltok fra hvert klassetrinn.

Undersøkelsen ble foretatt mens det pågikk en pandemi. Dette kan ha påvirket rusmiddelbruken til elevene. Rusmiddelbruk blant unge foregår ofte i forbindelse med festing og sosiale sammenkomster. Som følge av COVID-restriksjoner er det sannsynlig at ungdommene i mindre grad enn vanlig deltok i slike sammenhenger i perioden datainnsamlingen pågikk. De aller fleste av dem som deltok i studien bodde hjemme og var dermed under et visst oppsyn av foreldre og andre voksne. Mindre reising og sammenkomster i foreldregenerasjonen, har trolig gitt mindre anledning for de unge til hjemme-alene-fester og for å være sammen uten foresatte i nærheten. Dette kan ha gitt mindre bruk av alkohol og andre rusmidler. Pandemien kan på den annen siden ha

medført økt rusmiddelbruk, ved at økt ensomhet og større psykisk belastning kan ha ført til økt ønske om bruk av rusmidler for å dempe ubehag. Hjemmeskole kan i tillegg ha gitt mindre strenge hverdagsrutiner og større fleksibilitet med hensyn til når skolearbeid ble gjort. Mer opphold hjemme kan ha gitt nye vaner med hensyn til når og hvor rusmiddelbruk var greit og akseptert.

Nedstengningen av Norge kan ha innvirket på hvordan elevene skaffet seg ulovlige rusmidler. Når man ble oppfordret til å begrense antallet personer en møtte og hadde sosial omgang med, kan dette ha bidratt til at flere søkte og kjøpte rusmidler over internett eller via sosiale medier og telefon, samt øke bruken av post- og pakkeservice i overlevering av rusmidlet fra selger til kjøper. Hvorvidt en eventuell endring i omsetning vil vedvare også etter at pandemirestriksjoner opphører, gjenstår å se.

Undersøkelser som viser rusmiddelbruk over tid, kan gi indikasjoner på mulige effekter av pandemien. Hovedinntrykket så langt tyder på at rusmiddelbruken ikke har endret seg drastisk for ungdommer i perioden. FHIs undersøkelse blant unge voksne (16-24 år) viser en liten nedgang i andelen unge som rapporterer bruk siste 12 måneder, fra ca 14 % i årene 2018-2020 til 11 % i 2021. Nedgangen gjelder først og fremst kvinner, der andelen med bruk siste 12 måneder har gått ned fra ca 9 prosent i perioden 2018-2020 til 5 prosent i 2021. En høyere andel menn har brukt cannabis siste 12 måneder, men andelen endret seg ikke i perioden. Undersøkelser i regi av Ung-Data i videregående skoler viser motsatte resultat: en svak nedgang for gutter (fra et snitt på 19 % i perioden 2018-2020 til 17 % i 2021), og en liten oppgang for jenter (fra 11 % til 12 % i perioden) (Bakken 2021). Vi har ingen holdepunkter for å anta at pandemien har innvirket på elevenes kunnskaper, holdninger, risikovurderinger, og politiske syn.

3. RESULTATER

3.1 Bruk av lovlige rusmidler

Før vi beskriver bruken av cannabis, vil vi kort presentere hva elevene oppga av bruk av lovlige rusmidler som sigaretter, snus, e-sigaretter og alkohol, se tabell 3.1. Bruken av tobakk har gått mye ned det siste tiåret, og kun én prosent av tenåringer oppgir nå daglig bruk av sigaretter (Vedøy 2021). Mange prøver imidlertid nikotin i ungdomstiden, og tabell 3.1 viser at litt over 40 % oppga at de *noen gang* hadde prøvd snus og sigaretter. Det var ikke signifikante forskjeller mellom gutter og jenter. Derimot var det kjønnsforskjeller i bruk av e-sigaretter, der 43 % av guttene oppga å ha prøvd e-sigaretter mot 31 % av jentene. Det var nesten like mange som oppga å ha prøvd e-sigaretter (36 %) som mer tradisjonelle nikotinprodukter.

Alkohol er fortsatt det mest vanlige rusmidlet i Norge, selv om også bruken av alkohol blant unge har gått ned siden årtusenskiftet (Raitasalo et al. 2021). I denne undersøkelsen var det 76 % som oppga å ha prøvd alkohol *noen gang*. Her er det bare små kjønnsforskjeller, der jentene (79 %) i

litt større grad enn guttene (76 %) rapporterte å ha brukt alkohol. Noen hadde bare smakt noen få slurker av øl eller vin, andre hadde inntatt større mengder. Samlet sett oppga likevel om lag to av tre i hele utvalget å ha drukket mer enn fem alkoholenheter ved samme anledning, og det var noen flere gutter enn jenter som rapporterte erfaring med å drikke mye (71 % versus 65 %). Halvparten av utvalget rapporterte at de hadde drukket så mye at de ikke husket alt som hadde skjedd dagen etterpå, i det videre omtalt som blackout. Det var like mange jenter som gutter som oppga en slik erfaring.

Andelen som oppga å ha drukket alkohol i løpet av de *siste 12 måneder* (73 %) var nesten like høy som drukket *noen gang*. Selv om mange hadde drukket alkohol, var det kun en mindre andel som rapporterte om et mer omfattende bruksmønster: Litt færre enn en av ti (8,7 %) i denne gruppen oppga å ha drukket 1 gang i uka eller oftere. Rundt tre prosent oppga å ha drukket mer enn fem enheter ved samme anledning 1 gang i uka eller oftere. Gutter oppga dette noe oftere enn jenter. Andelen som oppga å ha hatt blackout 1 gang i måneden eller oftere, var 2,3 %, og her fant vi ingen kjønnsforskjell.

Tabell 3.1

BRUK AV ALKOHOL OG NIKOTINHOLDIGE PRODUKTER, N = 3 490. PROSENT OG GJENNOMSNIITT*.

Selvrapportert bruk (<i>noen gang</i>)	Hele utvalget		
	(%)	Jenter (%)	Gutter (%)
Sigaretter	41	40	44
Snus	42	42	43
e-sigaretter ^a	36	31	43
Alkohol ^a	76	79	76
Drukke mer enn fem alkoholenheter ved samme anledning ^a	68	65	71
Drukke så mye alkohol at du ikke husket alt som skjedde dagen etter (blackout)	50	52	51
Selvrapportert bruk (<i>siste 12 måneder</i>)			
Alkohol	73	76	70
Alkohol (1 gang i uka eller oftere)	8,7	8,5	8,9
Drukke fem alkoholenheter ved samme anledning (1 gang i uka eller oftere)	3,3	2,7	4,0
Blackout (1 gang per måned eller oftere)	2,3	2,4	2,2
Hvor gammel første gang^b..			
	Gj.snitt (std.avvik)	Gj.snitt (std.avvik)	Gj.snitt (std.avvik)
... Drukke mer enn fem alkoholenheter Gjennomsnittsalder (år)	16,0 (1,35)	16,0 (1,33)	16,0 (1,35)
... Blackout Gjennomsnittsalder (år)	16,3 (1,23)	16,2 (1,26)	16,3 (1,17)

*Faktisk antall elever som svarer varierer noe fra et spørsmål til det neste. Prosentberegningene er gjort med utgangspunkt i det reelle antallet for hvert spørsmål.

^a Forskjellene mellom jenter og gutter er signifikant forskjellige, $p < .05$. ^b Beregnet med basis i dem som har oppgitt alkoholbruk

Gjennomsnittsalderen for første gang de drakk mer enn fem alkoholenheter ved samme anledning var 16,0 år, mens den tilsvarende debutalderen for blackout var 16,3 år. Heller ikke debutalder for disse drikkeerfaringene varierte mellom jenter og gutter.

3.2 Brukerfaringer med cannabis og andre ulovlige rusmidler

Bruk av ulovlige rusmidler betyr først og fremst bruk av cannabis i denne aldersgruppen, men enkelte rapporterte også om erfaringer med rusmidler som MDMA, kokain og amfetamin.

Det var totalt 20 % av utvalget som oppga å ha brukt cannabis *noen gang*. Rundt en av sju (15 %) hadde brukt de *siste 12 måneder* og 6,2 % oppga bruk i løpet av de siste 30 dagene.

Nesten 6 % rapporterte å ha prøvd andre ulovlige rusmidler enn cannabis, med rundt 3 % for henholdsvis MDMA/ecstasy, amfetamin og "andre ulovlige rusmidler", og 2 % for kokain. Den gjennomsnittlige debutalderen for bruk av cannabis og andre ulovlige rusmidler er lik den som ble oppgitt for beruselse på alkohol; 16,0 år.

Bruken av ulovlige rusmidler stemmer godt overens med det vi kjenner til fra andre studier. Nova/OsloMet sin årlige undersøkelse blant skoleelever ("Ungdata") gir tilsvarende tall; I 2021 oppga 14,5 % cannabisbruk *siste 12 måneder* i Ungdata (Bakken 2021) mot 15 % av elevene i denne undersøkelsen. FHIs undersøkelse i den generelle befolkningen (16-20 år) for 2020 finner 13 % bruk *siste 12 måneder* (Sandøy 2021). En liten forskjell mellom disse to studiene er forventet da sistnevnte er basert på et litt annet utvalg (generell befolkning, ikke bare skoleelever) og en annen innsamlingsmetode (telefonintervju, ikke webundersøkelse i skoletime), samt at aldersgruppene heller ikke er helt overlappende. I Ungdata-undersøkelsen spørres elevene kun om bruk av cannabis, mens i FHIs undersøkelse er spørsmål om bruk av andre ulovlige rusmidler inkludert. I aldersgruppen 16-20 år er det 3,1 % som oppga bruk av andre rusmidler *siste 12 måneder* mot 3,8 % i denne skoleundersøkelsen. Hovedinntrykket er dermed at nivået på rapportert bruk av cannabis og andre ulovlige rusmidler i denne studien stemmer godt overens med det en finner i andre studier av tilsvarende aldersgruppe.

Tabell 3.2

BRUK AV CANNABIS OG ANDRE ULOVLIGE RUSMIDLER, N = 3 425*. PROSENT

	Total av hele utvalget
CANNABIS	%
Noen gang	20
Siste 12 måneder	15
Siste 30 dager	6,2
Hvor gammel første gang, bruk av cannabis	Gj.snitt (std.avvik)
Gjennomsnittsalder blant de som har prøvd	16,0 (1,4)
ANDRE ULOVLIGE RUSMIDLER, noen gang	%
Brukt minst ett annet rusmiddel, <i>noen gang</i>	5,6
MDMA/ ecstasy	3,3
Kokain	2,0
Amfetamin	3,3
Andre illegale rusmidler	3,3
Brukt minst ett annet rusmiddel, <i>siste 12 måneder</i>	3,8
Hvor gammel første gang, bruk av andre ulovlige rusmidler	Gj.snitt (std.avvik)
Gjennomsnittsalder blant de som hadde prøvd	16,0 (1,4)

*Faktisk antall elever som svarer varierer noe fra et spørsmål til det neste. Prosentberegningene er gjort med utgangspunkt i det reelle antallet for hvert spørsmål. 65 personer svarte "vet ikke"

Noen kjennetegn ved dem som oppga bruk av cannabis *noen gang*

Den sosiodemografiske profilen til dem som oppga bruk av cannabis *noen gang* er illustrert i figur 3.1. Vi ser at gutter (24 %) i større grad enn jenter (16 %) hadde brukt cannabis.

Kjønnsvariabelen vil, som nevnt, heretter være en dikotom variabel bestående av kategoriene "jenter" og "gutter".

Bruk av cannabis varierte med klasstrinn/ alder. Det var et tydelig skille etter første året på videregående skole, ved at nesten dobbelt så mange i andre klasse (24 %) sammenlignet med første klasse (14 %) sa at de hadde brukt cannabis. Andelen som hadde brukt cannabis blant elever i tredje klasse var tilsvarende andre klasse.

Det var visse geografiske forskjeller i cannabisbruk. På Østlandet og i Nord-Norge oppga 23 % å ha brukt cannabis *noen gang*, mot 18 % blant elever fra Sørlandet og Vest- og Midt-Norge.

Også egenopplevd familieøkonomi var assosiert med bruk; de som vurderte familiens økonomi til å være under middels rapporterte i størst grad bruk av cannabis (28 %). Dette var signifikant høyere enn bruk blant dem som vurderte at

familien hadde middels/litt over (20 %) og over middels (19 %) inntekt.

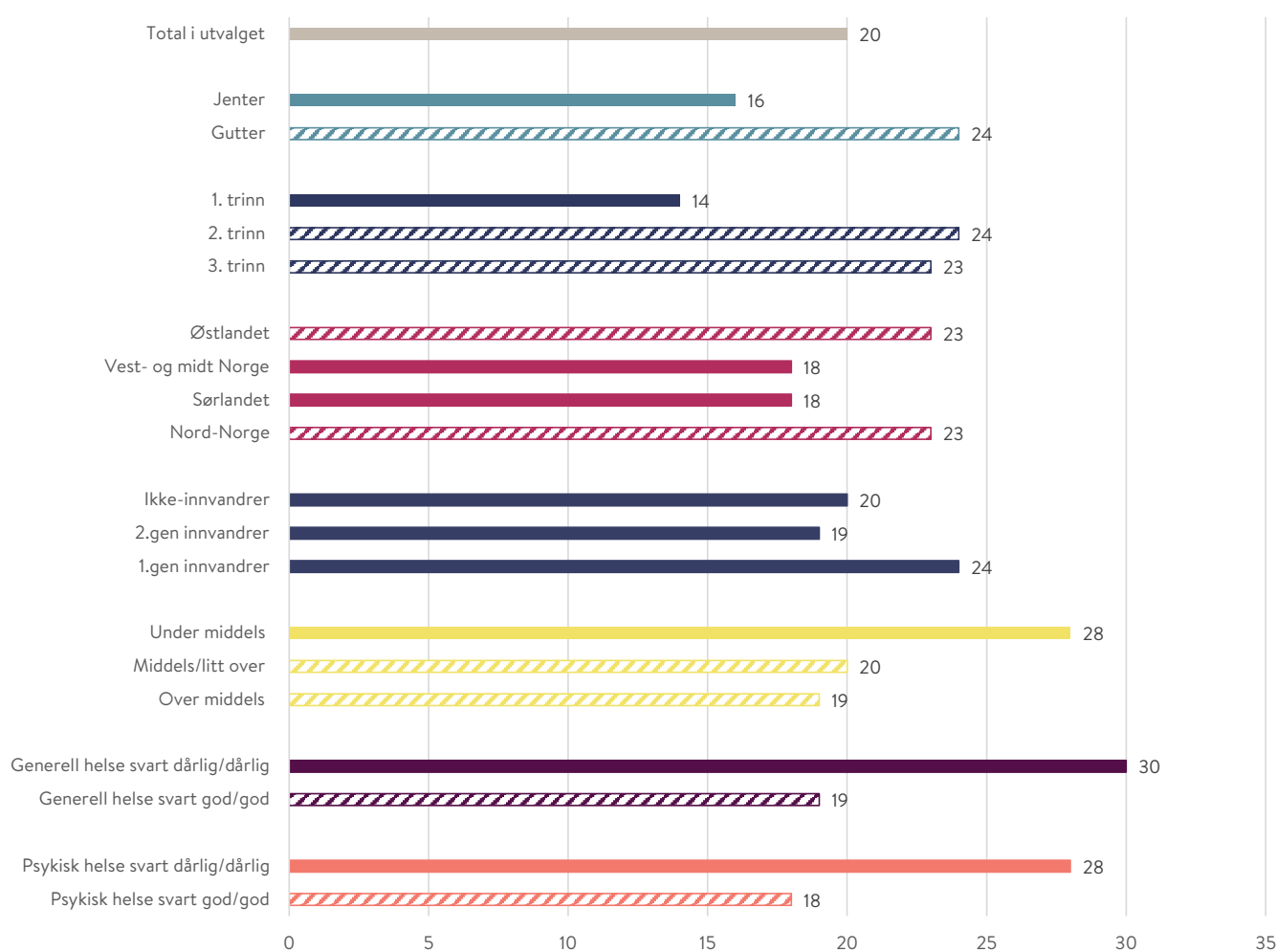
Egenvurdert fysisk og psykisk helse var i tillegg assosiert med cannabisbruk; for eksempel var de som krysset av for dårlig eller svært dårlig psykisk helse (13 % av utvalget) mer tilbøyelige til å rapportere bruk av cannabis enn de som ikke rapporterte dette (28 % av elever med dårlig/svært dårlig psykisk helse hadde brukt cannabis noen gang versus 19 % blant øvrige elever).

Antall unge 1. og 2. generasjonsinnvandrere med cannabiserfaring i utvalget var relativt få. Få personer i enkelte delgrupper gjør det vanskeligere å påvise statistisk signifikante forskjeller. Innvandrersstatus kan synes å ha en viss sammenheng med bruken av cannabis, ved at en høyere andel blant 1. generasjonsinnvandrere (både eleven og foreldrene er født utenfor Norge) rapporterte cannabisbruk enn 2. generasjonsinnvandrere (eleven født i Norge, foreldrene født utenfor) og ikke-innvandrere (24 % versus henholdsvis 19 % og 20 %), men disse forskjellene var ikke statistisk signifikante. Vi fant videre at mors eller fars utdanning ikke hadde betydning for elevenes cannabisbruk (ikke vist i figur 3.1), heller ikke elevenes karakterer i norsk, engelsk eller matematikk hadde betydning for bruk av cannabis *noen gang*.

ILLUSTRASJONSFOTO: COLOURBOX.COM

Figur 3.1 BRUK AV CANNABIS NOEN GANG FORDELT PÅ SOSIODEMOGRAFISKE KJENNETEGN (N = 3 425)*

*Stolper som har ulikt mønster innenfor samme demografiske kategori, er statistisk signifikant forskjellige fra hverandre. For eksempel er andelen elever som har prøvd cannabis i 1. klassetrinn forskjellig fra elever som har prøvd cannabis i 2. og 3. klassetrinn, mens andelen med cannabiserfaring i 2. og 3. trinn ikke er forskjellig fra hverandre. «Under middels, middels/litt over og over middels» er gruppering av variabelen «egenopplevd familieøkonomi». For inndeling av egenopplevd familieøkonomi og øvrige variabler, se figur 2.2.

Tabell 3.3

HVOR OFTE BRUKT CANNABIS DE SISTE 12 MÅNEDER BLANT DEM SOM OPPGA BRUK *NOEN GANG*, N = 683. PROSENT*

	Ingen bruk siste 12 måneder n = 175	Liten bruk (1-2 dager siste 12 måneder) n = 285	Mer frekvent bruk (>2 dager siste 12 måneder, opp til daglig) n = 223
Kjønn			
Jenter	28	44	27 ^a
Gutter	24	40	37 ^b
Klassetrinn			
1. trinn	20 ^a	44	37 ^a
2. trinn	24 ^a	40	36 ^a
3. trinn	31 ^b	42	26 ^b
Region			
Østlandet	23	42	35
Vest- og midt Norge	26	42	32
Sørlandet	29	42	30
Nord-Norge	30	35	27
Landbakgrunn			
Ikke-innvandrer	26	43	31
2.gen innvandrer	18	42	40
1.gen innvandrer	29	34	37
Familieøkonomi (egenopplevd)			
Under middels	30	38	32
Middels/litt over	24	44	33
Over middels	31	35	34
Fysisk helse (egenvurdert)			
Svært god/ god	25	43	31
Verken god eller dårlig	28	37	35
Svært dårlig/dårlig	21	36	42
Psykisk helse (egenvurdert)			
Svært god/ god	26	41	33
Verken god eller dårlig	27	44	28
Svært dårlig/dårlig	22	40	37

*Faktisk antall elever som svarer varierer noe fra et spørsmål til det neste. Prosentberegningene er gjort med utgangspunkt i det reelle antallet for hvert spørsmål. 12 elever som oppga bruk *noen gang*, besvarte ikke spørsmål om bruk *siste 12 måneder*. ^{a,b} Estimerer innen samme brukskategori som har ulike bokstaver i hevet skrift, er statistisk signifikant forskjellige fra hverandre. For eksempel er det signifikant flere gutter enn jenter med cannabiserfaring i kategorien "mer frekvent bruk" (37 % versus 27 %).

Bruk av cannabis siste 12 måneder

Andelen som oppga at de hadde prøvd cannabis *noen gang* ga oss en indikasjon på hvor mange ungdommer generelt som er villige til å prøve cannabis. Tabell 3.3 viser hvor mange som oppga at de hadde brukt cannabis relativt nylig (i løpet av de siste 12 månedene) og hvor ofte de hadde brukt rusmidlet.

Blant elevene som fortalte at de hadde brukt cannabis minst en gang i livet, var det 26 % som ikke hadde brukt rusmidlet i løpet av de siste 12 månedene. De fleste av dem som oppga bruk *siste 12 måneder*, rapporterte om en relativ liten bruk på en til to ganger det siste året (n = 285, 56 %), mens 44 % (n = 233) hadde brukt oftere enn dette (opp til daglig bruk).

Gutter rapporterte ikke bare oftere erfaring med cannabis (figur 3.1), de oppga også en mer hyppig bruk enn jenter. Mer enn en av tre gutter (37 %) som oppga å ha brukt cannabis noen gang, rapporterte at de *siste 12 måneder* hadde brukt cannabis oftere enn to dager, mot 27 % blant jentene.

Blant dem som oppga cannabisbruk *siste 12 måneder*, viser tabell 3.3 at det på tredje trinn var lavest andel som oppga nylig bruk og lavest andel med frekvent bruk (26 % i 3. klasse, mot 37 % i 1. klasse og 36 % i 2. klasse).

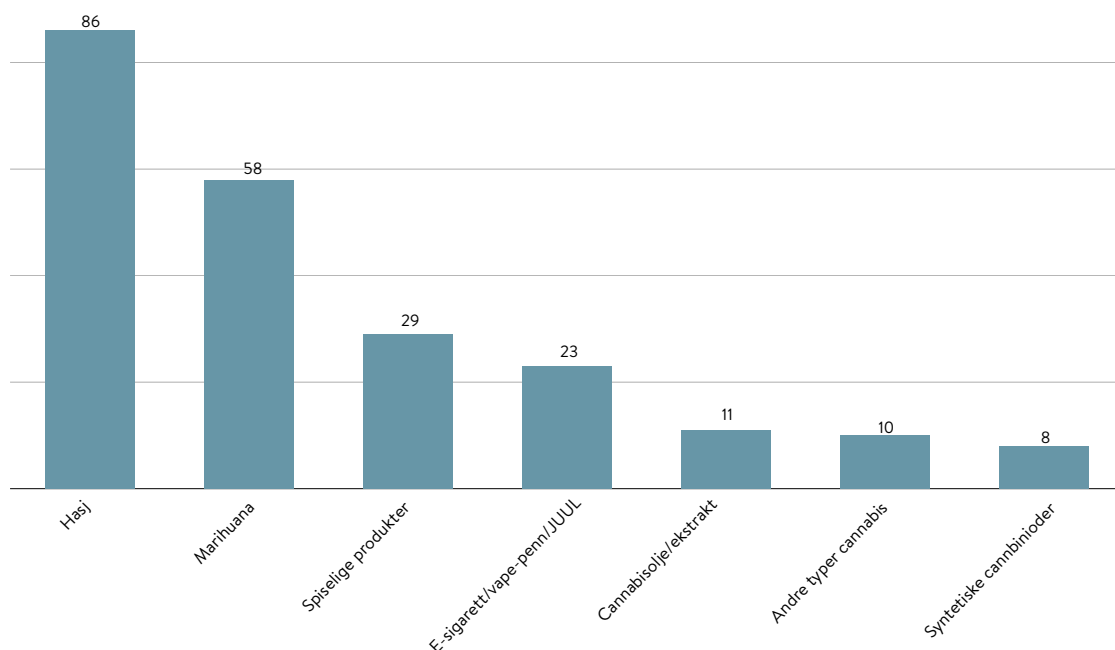
Forskjellene mellom regioner, personer med ulik innvandrersstatus, egenopplevd familieøkonomi eller helse var ikke statistisk signifikante. Fordi antall elever i hver av gruppene som oppga bruk siste 12 måneder var få i statistisk sammenheng, behøves det relativt store forskjeller før man kan fastslå at de er statistisk signifikant forskjellige.

Typer av cannabisprodukter

De elevene som oppga at de hadde brukt cannabis, ble spurt om hvilke typer cannabis de hadde brukt. De kunne krysse av for flere alternativ.

I Norge var hasj lenge den klart mest vanlige typen cannabis, mens marihuana er blitt mer vanlig de senere årene (Bretteville-Jensen og Skretting 2019). Figur 3.2 viser at hasj fortsatt var den vanligste cannabis typen (86 %), og at 58 % av elevene med brukserfaring hadde brukt marihuana. Vi inkluderte også spørsmål om en rekke andre cannabisprodukter, og 29 % oppga at de hadde spist eller drukket cannabisholdige produkter, dvs. inntatt såkalte "edibles". Nesten en av fire (23 %) sa de har brukt e-sigaretter eller vape-penner (for eksempel av typen JUUL) for å innta cannabis, og rundt 10 % sa de har brukt henholdsvis cannabisolje/ekstrakt, syntetiske cannabinoider eller andre typer cannabis. Dette er høyere tall enn vi har sett i tidligere studier.

Figur 3.2 TYPER AV CANNABISPRODUKTER ELEVENE HADDE ERFARING MED, N = 695. PROSENT*

*Prosenttallene i figuren over er regnet ut fra de 695 som oppga bruk noen gang, selv om svrraten for alternativene varierte.

Blant brukere av cannabis i FHIs befolkningsundersøkelse i perioden 2016-2018, oppga 7 % at de hadde brukt produkter som inneholdt cannabisekstrakter (Bretteville-Jensen og Skretting, 2019).

Deltakerne i Cann2021 var yngre enn i FHIs undersøkelse (16-64 år), men forskjellen i andelen som hadde brukt andre cannabistyper enn hasj og marihuana, kan likevel tyde på at det har skjedd en faktisk endring i hvilke cannabisprodukter som brukes i Norge.

Ut ifra de kvalitative intervjuene er det likevel grunn til å tro at mange ungdommer hadde begrenset kunnskap om ulike typer cannabisprodukter, og at de særlig var usikre på om det var hasj eller marihuana de hadde brukt. Dette gjaldt både ungdommer som hadde brukt flere ganger, og ungdommer som bare hadde prøvd én gang. En av jentene som hadde brukt omtrent fem ganger spurte for eksempel om cannabis "er det det samme som hasj?" (Ea, 18 år). To andre, som også hadde brukt cannabis flere ganger, var usikre på hva de hadde brukt:

I: Hva har dere vanligvis brukt å røyke, da? Er det hasj eller marihuana, eller..?

Trygve: Eh... jeg er ikke så veldig inne på det, så jeg er ikke helt sikker egentlig...

I: Nei... Så du vet ikke helt om det er grønt, om det er blad og sånne ting, eller om det er hasj, eller?

Trygve: Det var jo sånne grønne klumper, da. (Trygve, 19 år)

I: Har du prøvd marihuana også, altså grønt?

Thea: Det har jeg sikkert. Jeg trodde egentlig det var samme greia.

I: Ja, det er egentlig to forskjellige produkt, hasj og marihuana. Men du er ikke helt sikkert på hva du har brukt?

Thea: Egentlig ikke. (Thea, 16 år)

Tallene fra spørreundersøkelsen tydet på store endringer i hvordan ungdom inntar cannabis; både det at så mange brukere av cannabis hadde spist eller drukket rusmidlet og inntatt cannabis med oppladbare innretninger, er nye trekk.

ILLUSTRASJONSFOTO: COLOURBOX.COM

Bruken av ekstrakter og oljer var høyere enn det man har funnet i tidligere studier (Bretteville-Jensen og Skretting 2019), det samme gjaldt bruken av syntetiske cannabinoider (Bilgrei 2019).

Inntaksmåte kan ha betydning for selve rusen (det tar f.eks. lenger tid før rusen inntreffer når man spiser eller drikker THC-holdige produkter og den kan oppleves annerledes enn hvis en røyker hasj eller marihuana) og for mulige negative konsekvenser (hasjrøyking med tobakk mer skadelig for lunger og luftveier enn tobakksfrie alternativ).

Inntak av syntetiske cannabinoider vil være knyttet til større risiko for overdosering og dermed økt risiko for negative konsekvenser for helsen (Bilgrei 2019). Bruk av et større spekter av cannabisprodukter, medfører derfor økt informasjonsbehov som inkluderer flere typer av effekter og risiko enn tidligere. Det at ungdommene syntes å vite lite om ulike typer cannabisprodukter og hvilke varianter de selv hadde prøvd, betyr sannsynligvis at de har dårlige forutsetninger for å vurdere hvor potente cannabisproduktene de får tilgang til er. Dette betyr igjen at de i liten grad kan gjøre vurderinger av styrke når de skal vurdere om de vil bruke eller ikke, og hvilken risiko bruken kan medføre. Informasjon om dette usikkerhetsmomentet kan derfor være av betydning.

Sammenhenger cannabis brukes i

Et aspekt ved tilgjengelighet er de sammenhengene cannabis brukes i. Cannabis er ofte framstilt som et rusmiddel der sosialt fellesskap og deling står særlig sentralt (Pedersen 2013).

Gjennom sosiale fellesskap kan man få tilgang på rusmidler, bruksanledninger og opplæring i hvordan de brukes og med hvilket formål. Gjennom sosiale fellesskap kan cannabisbruk også bli symbolsk tilgjengelig, på den måten at man blir bevisst på at det å bruke cannabis er et mulig handlingsalternativ, og at personer man kjenner, og kanskje liker og ser opp til, bruker cannabis. Sosiale fellesskap kan dermed bidra til at cannabisbruk oppleves mindre risikofylt, mer attraktivt og legitimt (Dahl 2019).

I screeninginstrumenter som skal avdekke problematisk bruk av cannabis, er bruk når man er alene noe det eksplisitt blir spurt om (Legleye et al. 2007). Det å bruke cannabis (og andre rusmidler) alene blir altså i større grad koblet til problematisk bruk enn det bruk i sosiale sammenhenger, i fellesskap med andre, blir. Tabell 3.4 viser hvilke sammenhenger de som oppga cannabisbruk siste 12 måneder hadde krysset av for (flere alternativer kunne oppgis).

Tabellen viser at den sammenhengen som ble oppgitt av flest, var avslapning sammen med venner, for å se film eller lignende.

Tabell 3.4

SAMMENHENGER CANNABIS ER BLITT BRUKT I BLANT DEM SOM RAPPORTERTE Å HA BRUKT I LØPET AV SISTE 12 MÅNEDER. PROSENT

	Brukt cannabis siste 12 måneder n = 520	Liten bruk (<= 1-2 dager siste 12 måneder) n = 285	Mer frekvent bruk (> 2 dager siste 12 måneder) n = 223
Sammen med venner på fest ^a	57	52	66
Sammen med venner når dere skulle slappe av/se film el. ^a	70	59	87
Sammen med folk jeg ikke kjente så godt ^a	14	7	24
På skolen ^a	8	2	15
Alene, for å slappe av ^a	19	6	36
Alene, for å sove ^a	14	4	28
Alene, for å ruse meg	8	-	18
På ferie/festival	6	2	17
Annen sammenheng	9	5	15

^aStatistisk signifikante forskjeller innenfor hver type av brukeranledning mellom dem med liten og dem med mer frekvent bruk siste år. For eksempel hadde flere med mer frekvent bruk brukt cannabis på skolen enn dem med liten bruk (15 % versus 2 %).

Blant dem som hadde brukt cannabis siste tolv måneder var det 70 % som oppga denne bruksanledningen, mot 57 % i festsammenheng med venner og 14 % sammen med folk de ikke kjente så godt.

I de kvalitative intervjuene fikk vi mange beskrivelser av cannabisbruk i små grupper av venner. Bruken kunne finne sted i eget eller venners hjem mens foreldrene var borte, eller på hybler og på hytteturer. Flere beskrev også at bruken skjedde utendørs: i skogen, på stranda eller diskret steder i byen der de kunne være i fred. Abel (17 år) fortalte om hva som var vanlige brukssammenhenger for ham og vennene:

I: Hva slags bruksmønster har de vanligvis, hvor ofte eller i hvilke sammenhenger pleier de å røyke?

Abel: Nå vil jeg si: de gjør det kanskje en gang i måneden maks. Og en sosial sammenheng, hvis de skal møtes et sted i skogen, eller gå til stranda et sted.

(..)

I: Hva er den mest vanlige, eller mest typiske brukssituasjonen du befant deg i?

Abel: 90 % av gangene, det var hos ... jeg var veldig god venn med en gruppe folk som var tre år eldre enn meg som hadde hybel. Og da var det i kjelleren deres hver dag. Det var 90 % av gangene.

I: Og var det i forbindelse med fest, eller var det mer sånn: «Nå sitter vi og slapper av, chiller.»

Abel: Det var aldri fest, det var sånn: det var en ting vi gjorde. For det var ikke så mye annet å gjøre på hverdagen. Så bare gikk dit. Koset oss litt, det var en veldig koselig gruppe folk.

Det å røyke cannabis sammen med en mindre gruppe venner var det typiske, og han gjorde det ikke på fest. For Abel og en del andre gikk cannabisrus og fest dårlig overens, og noen av de mer cannabiserfarne ungdommene antydte også at det å bruke cannabis på fest var for nybegynnere. Joel (19 år) forklarte at de mer erfarne brukte det "til å bare slappe av", mens de som ikke var like interesserte i cannabis tenkte at «Ja, rus er bra på fest» - selv om rusen egentlig ikke passet i festsammenheng.

Joel: Jeg føler at de som er mer erfarne i det, de bruker det mest bare for å slappe av og ha det litt småmoro med kompis. Men de som ikke er like informerte tror jo at det skal være et eller annet fest-rus.

Det var likevel en del som beskrev at cannabisbruk var knyttet vorspiel eller fester. Thea (16 år) hadde for eksempel bare brukt cannabis på fest, utenom én gang - under nedstengingen som følge av COVID-19 pandemien:

I: Så hvis du skal bare beskrive litt sånn kort da, hva den typiske eller mest vanlige brukssituasjonen er for deg?

Thea: Det er bare på fest egentlig. Jeg har ikke gjort noe utenom det. Eller jo, én gang i vinter. Men det var da det var skikkelig mye korona, vi kunne ikke gjøre noen ting. Så da bare møtte jeg to av vennene mine.

I: Hjemme med noen?

Thea: Vi var ute.

For Thea og venninnene var cannabisrøyking primært knyttet til festsituasjoner, og det typiske var at de ble tilbudt cannabis av gutter de var på fest med.

I enkelte sammenhenger vil bruk av cannabis være mer uønsket eller mer risikofylt enn i andre, og skole er en slik kontekst. Cannabispåvirkning vil kunne redusere kognitive ferdigheter på kort sikt, som korttidshukommelse, konsentrasjons- og språkevner (Bachs og Havig 2019). Elevers bruk av cannabis i en læringssituasjon er derfor særlig forbundet med slik risiko. Videre innebærer det å bruke cannabis på skolen et mer alvorlig normbrudd enn bruk på fritiden. Cannabisbruk på skolen kan tenkes å bidra til marginalisering fordi bruken innebærer større risiko for stigmatisering og avstandstaken fra medelever, lærere og andre. I utarbeidelse av forebyggende strategier og intervensjoner kan det derfor være grunn til å være særlig oppmerksom på cannabisbruk på skolen.

I gruppen av elever med bruk siste 12 måneder, var det 8 % som svarte at de hadde brukt cannabis på skolen. Blant elever med mer frekvent bruk i løpet av siste 12 måneder, oppga hele 15 % bruk av cannabis i skolesammenheng. Blant dem som hadde brukt to ganger eller mindre det siste året, var det 2 % som rapporterte dette.

Oppfatningen av cannabis som et rusmiddel for sosiale sammenhenger, der jointer sendes rundt mellom venner, må kanskje nyanseres noe ut fra resultatene i tabell 3.4. Det at nesten en av fem oppga at de hadde brukt cannabis alene for å slappe av (19 %), at 14 % oppga bruk alene for å sove og 8 % hadde brukt alene for å ruse seg, viser at cannabisbruk også skjer utenfor sosiale fellesskap for ungdom. Blant mer frekvente brukere (brukt oftere enn 2 dager siste 12 måneder) var det 44 % som oppga bruk alene (for avslapping, søvn og/eller rus), noe som understreker at bruk alene slett ikke er uvanlig blant elever med cannabiserfaring i videregående skole.

Mer frekvente brukere hadde som forventet høyere andeler for bruk for alle type brukssammenhenger.

Vi kjenner ikke til andre norske studier som har undersøkt de ulike sammenhengene cannabis brukes i.

3.3 Kunnskap

Verken for ungdom eller voksne er kunnskap avgjørende for handling. Likevel er det i et forebyggingsperspektiv relevant å få kjennskap til hva ungdom vet om cannabis og om ulike

cannabisrelaterte forhold. Blant annet kan det være av betydning å kjenne til elevenes oppfatning av hvor vanlig cannabisbruk er blant unge. Vi ba elevene vurdere en rekke påstander med svaralternativene “riktig”, “feil” og “vet ikke”. Tabell 3.5 viser fordelingen av henholdsvis korrekte og ikke-korrekte svar på enkelte av disse påstandene.

Hva som oppfattes som “vanlig” eller “normalt” kan påvirke atferd. Vi ba elevene vurdere påstanden “Halvparten av alle unge prøver cannabis før de fyller 25”. FHIs undersøkelser i befolkningen (16-24 år) tyder på at rundt 24 % av unge prøver cannabis før de fyller 25 år, slik at påstanden om en andel på over 50 %, ikke er korrekt. Resultatene tyder på at mange elever overvurderte andelen unge med cannabiserfaring.

Tabell 3.5 viser at kun 30 prosent krysset av for at påstanden var uriktig, mens de fleste elevene (40 %) krysset av for at den var korrekt og 30 % krysset av for “vet ikke”. Tabellen tyder også på at mange ikke kjente til den store økningen i det rusgivende virkestoffet THC som er observert i både hasj og marihuana (Kripes 2021).

Tabell 3.5
FORDELING AV SVAR PÅ PÅSTANDER ELEVENE BLE BEDT OM Å VURDERE RIKTIGHETEN
AV N = 3 476. PROSENT.

	Påstanden var...	Svarte korrekt (%)	Svarte ikke korrekt (%)	Svarte “vet ikke” (%)
Påstander relatert til cannabisbruk og cannabisprodukter				
Halvparten av alle unge prøver cannabis før de fyller 25	Uriktig	30	40	30
De fleste som prøver cannabis, begynner med annen narkotika senere	Uriktig	37	33	31
Dagens cannabis er ikke så sterk som tidligere	Uriktig	31	9	60
Påstander om helseeffekter av cannabisbruk				
Man kan få en akutt psykose av å bruke cannabis én gang	Riktig	32	26	43
Cannabis kan utløse eller forverre psykiske lidelser	Riktig	65	10	25
Man kan bli avhengig av cannabis	Riktig	84	8	8
Naturlige cannabisprodukter er mindre farlig enn syntetiske	Riktig	40	10	50
Jo yngre du er, desto farligere er cannabis for hjernen	Riktig	69	6	25
Påstand om lovgivning				
Bruk av cannabis er lovlig i Norge	Uriktig	82	5	13

ILLUSTRASJONSFOTO: COLOURBOX.COM

For hasj dreier det seg om mer enn en tredobling siden 2010 (fra 9 til 28 % THC i beslag), for marihuana en økning fra 12 til 17 % THC siden 2018.

Tabell 3.5 viser at en del av ungdommene hadde feilaktige oppfatninger om hvilke konsekvenser cannabisbruk kan ha. Bare om lag en av tre (32 %) svarte at de trodde man kan få akutt psykose av å bruke cannabis én gang, mens 26 % mente påstanden ikke var korrekt.

Det er en del flere som svarte riktig på påstanden "cannabis kan utløse eller forverre psykiske lidelser" (65 %), men også her var det relativt mange som ikke visste svaret (25 %), og 10 % trodde at påstanden ikke var korrekt.

Når det gjelder påstanden om cannabis og avhengighet, så vi at flere hadde kunnskap om dette; 84 % svarte at man kan bli avhengig, og det var bare 8 % som ikke svarte korrekt og 8 % som ikke visste. En stor andel av ungdommene (69 %) visste at jo yngre du er, desto farligere kan cannabis være for hjernen. Likevel var det også her en stor andel som var usikre: en av fire oppga at de ikke visste.

Det ser også ut til å være behov for mer kunnskap om forholdet mellom syntetiske og naturlige cannabisprodukter. Kun to av fem (40 %) svarte riktig på påstanden "naturlige cannabisprodukter er mindre farlige enn syntetiske", men hele 50 % svarte at de ikke visste og 10 % svarte ikke korrekt.

Det er viktig å merke seg at en stor andel svarte "vet ikke" på mange av påstandene. Ni av ti (89 %) krysset av for minst en "vet ikke" på påstandene de ble bedt om å vurdere riktigheten av. Hele 60 % oppga at de ikke visste om dagens cannabis var like sterk som tidligere, halvparten at de ikke visste om naturlige cannabisprodukter var mindre farlige enn syntetiske, og 43 % at de ikke visste om man kunne få akutt psykose av å bruke cannabis én gang. Rundt en tredel svarte at de ikke visste om det var slik at halvparten av alle unge prøver cannabis før de fyller 25 år, om de fleste som prøver cannabis begynner med andre illegale rusmidler, og om alkohol tar flere liv enn narkotika.

Resultatene tyder på at mange ungdommer mangler tilstrekkelig kunnskap om cannabis og cannabisbruk. Det at mange ungdommer svarte at de ikke visste på påstandene, kan handle om at cannabis ikke blir opplevd som et relevant tema for dem, slik at de ikke har søkt eller merket seg slik informasjon. Det kan imidlertid også handle om at de ikke har tilgang på sikker informasjon om cannabis og cannabisbruk, og at det dermed er et behov for informasjonsarbeid rettet mot ungdom. Kunnskap om at dagens cannabisprodukter er mer potente enn tidligere kan for eksempel være viktig å kommunisere presist og tydelig til unge i dag, ettersom bare 31 % av ungdommene svarte riktig på påstanden. Vi fant ingen systematiske forskjeller mellom kjønn, klassetrinn, region, inntekt eller innvandrerbakgrunn i andeler som svarte "vet ikke" på disse påstandene.

Kunnskap om at cannabisbruk særlig kan være skadelig for en hjerne i utvikling var også et tema i flere av de kvalitative intervjuene. En av ungdommene sa for eksempel at “Jeg synes at det ikke er smartest for folk å bruke mye før hjernen er fullt utviklet” (Abel, 17 år). En annen hadde hørt at “det er greit å gjøre det når hjernen er ferdig utviklet”, men han var usikker på hvor gammel man da burde være, og om det da var “helt trygt” å gjøre det etter den alderen (Marius, 16 år).

En tredje mente at myndighetene burde være “helt ærlig om det og sagt hvorfor du ikke burde gjøre det når du er ung, at det kan påvirke hjernen din og alt det” (Mina, 17 år). Videre mente hun at informasjonen burde gis på en nøktern og ikke-moraliserende måte:

Og de kunne nevnt det: «Helst start når du er 18, eller noe sånt. Hvis du først skal starte. Eller 21. Prøv å vente så lenge som mulig.»
Ta det på en vennlig måte istedenfor å bare kjeffe ned på de som gjør det.

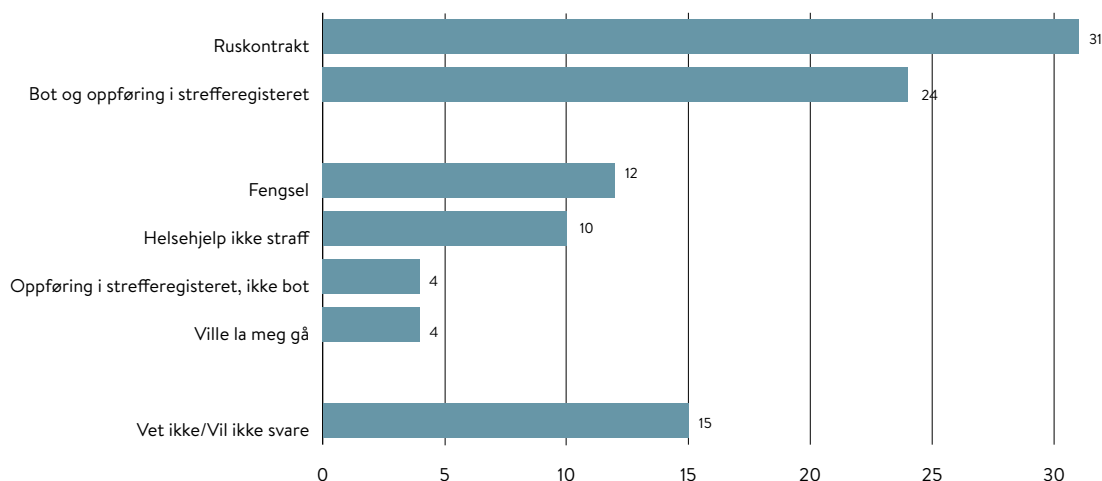
Hovedinntrykket fra resultatene i denne delen av undersøkelsen var dermed at en stor del av unge i videregående skole var usikre på hvilke helsemessige konsekvenser cannabisbruk kan ha og at mange mangler kunnskap. Dette tyder på at det fortsatt er behov for å formidle mer faktakunnskap om cannabis og mulige konsekvenser av bruk til ungdom.

Kunnskap om konsekvenser for bruk eller besittelse

Vi undersøkte også hva ungdommene trodde ville være de formelle reaksjoner en blir møtt med dersom en blir tatt av politiet for bruk eller besittelse av små mengder cannabis. For personer over 18 år, vil en vanlig reaksjon fra politiet i 2021 være å gi et forelegg (bot) og oppføre lovbruddet i strafferegisteret. Personer under 18 år vil som oftest få tilbud om en alternativ straffereaksjon, ofte i form av betinget påtaleunntatelse (også kalt “ruskontrakt”). De unge kan da inngå en avtale om oppfølging i en viss periode (som regel av 6-12 måneders varighet) hos en person i helse- eller sosialvesenet, og oppfølgingen kan inneholde jevnlig samtaler og/eller urinprøvekontroll. Dersom vilkårene i avtalen overholdes, unngår de forelegg og strafferegister. Brytes vilkårene, blir den vanlige straffereaksjonen iverksatt (som oftest forelegg). På en liste med ulike alternativer, ble elevene bedt om å sette ett kryss ved alternativet de mente best beskrev hva som ville skje dersom de ble tatt av politiet. Disse resultatene indikerte at bare omtrent 55 % hadde riktig oppfatning av hvilke rettslige reguleringer som gjaldt for mindreåriges bruk og besittelse av cannabis.

Figur 3.3 viser fordelingen mellom de ulike alternativene. Vi ser at litt over halvparten har krysset av for en av de to sannsynlige reaksjonsformene, mens en betydelig andel av ungdommene tror at de ville risikert fengselsstraff (12 %), kun fått helsehjelp (10 %) eller har krysset av for “vet ikke/vil ikke svare” (15 %).

Figur 3.3 SVARFORDELING FOR SPØRSMÅLET “HVA VILLE SKJEDD DERSOM JEG BLE TATT AV POLITIET FOR BRUK ELLER BESITTELSE AV SMÅ MENGDER CANNABIS?”, N = 3 490. PROSENT

Det er ikke forskjell i hvordan svarene fordeler seg på alternativene til dem over eller under 18 år, heller ikke er det forskjeller mellom jenter og gutter eller regioner. Imidlertid fant vi noen forskjeller med hensyn til innvandrerbakgrunn; 19 % av førstegenerasjonsinnvandrere og 16 % av andregenerasjonsinnvandrere oppga fengselsstraff som sannsynlig reaksjon, mot 11 % uten innvandrerbakgrunn. Det var også en større andel blant førstegenerasjonsinnvandrere som krysset av for “vet ikke/vil ikke svare” (28 %), mot 15 % av andregenerasjonsinnvandrere og 13 % uten innvandrerbakgrunn.

Det at så mange svarte “vet ikke” kan skyldes at tematikken ble opplevd som lite relevant for disse ungdommene; at det å bruke cannabis ikke var et aktuelt handlingsalternativ og at de derfor ikke hadde satt seg inn i eller tatt til seg kunnskap om regelverk og formelle reaksjoner. Mangelfull kunnskap på dette området kan imidlertid ha konsekvenser for hvordan ungdom vurderer gjeldende lovgiving, se avsnitt 3. 7.

De kvalitative intervjuene forsterker inntrykket av at mange av ungdommene var svært usikre på hvilke reaksjoner de ville bli møtt med dersom politiet avdekket at de brukte eller besatt en liten mengde cannabis. Også blant ungdommene som hadde prøvd cannabis var kunnskapen usikker, og varierte fra forventninger om langt strengere og mer inngripende reaksjoner, til forventninger om mer bagatellmessige reaksjoner, enn det som er vanlig. Gjennom de kvalitative intervjuene ble vi også gjort oppmerksomme på alternativer vi ikke hadde tenkt på da vi utformet spørreundersøkelsen, og som derfor ikke var definert som svaralternativ der. Noen få av ungdommene trodde for eksempel at barnevernet ville ta over omsorgen for dem, dersom de ble tatt for å bruke eller ha en liten mengde cannabis. Marius på 16 år var en av disse:

I: Og hvis du hadde blitt tatt for å bruke eller ha på deg en liten mengde cannabis, hva tenker du at politiet ville gjøre da?

Marius: De hadde mest sannsynlig tatt tisseprøve av meg, og så hadde jeg blitt tatt av barnevernet.

I: Ja, du tenker det?

Marius: Ja, jeg er ganske sikker på at det er det som skjer hvert fall, for jeg kjente noen som hadde en kompis som ble tatt av barnevernet fordi han holdt på med sånt.

I: Mhm ja. Men også hvis du var på en fest, og så kom politiet der og fant deg med littegrann i lomma og du hadde røykt litt – tenker du at barnevernet hadde kommet og tatt over omsorgen for deg da?

Marius: Ja, da hadde jeg blitt fosterbarn. Jeg hadde også sikkert fått litt fengselsstraff, da, fordi jeg er gammel nok for det. Barnefengsel, liksom.

Marius hadde brukt cannabis en “første og siste gang”, og ville ikke bruke igjen fordi han var redd for konsekvensene det kunne få dersom han ble tatt. På kort sikt fryktet han det å bli “tatt” av barnevernet eller havne i “barnefengsel”, og på lenger sikt at han ikke ville få arbeid på sjøen og at det generelt kunne bli vanskelig å finne seg jobb. Andre hadde mer nøkterne forventninger til hvilke formelle reaksjoner de ville bli møtt med, men de var likevel usikre. Utdraget fra intervjuet med Sunniva på 17 år illustrerer dette:

I: Hvis politiet hadde tatt deg hvis du røyket en joint eller du hadde litt cannabis på deg: Hva tror du ville skjedd?

Sunniva: Jeg vet ikke. En bot, kanskje? Men jeg tror, mest for meg selv, så tror jeg jeg hadde blitt utrolig flau og skuffet over meg selv. Fordi det er ikke noe kult å gjøre noe ulovlig, liksom.

I: Men politiet ville gitt deg en bot?

Sunniva: Ja. Jeg tror det. Jeg tror... Jeg har i hvert fall hørt om folk som har fått bot for det. Ikke fengsel, liksom. Men det er fortsatt ikke noe fett å få en bot.

Sunniva visste altså at bruk og besittelse av liten mengde ikke ville føre til fengselsstraff, men trodde at hun ville få bot. Hun la likevel størst vekt på at det ville være flaut å bli tatt for å gjøre noe ulovlig.

Det at en del av ungdommene trodde at konsekvensene av å bli tatt for cannabisbruk ville være vesentlig mer inngripende enn det som ville være tilfelle, kan tenkes å ha flere og vidt ulike følger. I de kvalitative intervjuene fremgikk det at for enkelte virket avskrekkende på bruk, men for andre kan det kanskje bidra til et negativt syn på gjeldende lovgivning og kanskje også på politiet, som håndhever forbudet.

3.4 Søkt eller mottatt informasjon om cannabis

Vi spurte elevene om kilder til informasjon om cannabis og vi ba dem vurdere ulike kilder med hensyn til hvor nyttige de syntes de var. Elevene ble også spurt om de hadde oppsøkt informasjon om cannabis, eller om de hadde mottatt informasjon uten selv å ha bedt om det. Av tabell 3.6 ser vi at 35 % oppga å ha søkt etter informasjon, mens 49 % hadde mottatt informasjon uten selv å be om det. Samlet hadde nesten to av tre (63 %) enten mottatt og/eller søkt etter informasjon om cannabis.

Det var langt flere med egen brukserfaring som hadde søkt etter informasjon om cannabis (69 %) sammenlignet med ungdom som ikke hadde brukt cannabis (26 %). Det var kanskje noe overraskende at det også var forskjell blant

brukere og ikke-brukere når vi så på hvorvidt de hadde fått informasjon som de selv ikke hadde bedt om. En større andel av ungdommene som hadde brukt cannabis svarte at de hadde fått slik informasjon: 60 %, sammenlignet med 47 % av ungdommene uten brukserfaring.

En mulig forklaring på dette kan være at informasjon om cannabis oppleves mer interessant og relevant for ungdom som har vurdert å bruke eller faktisk brukt, og at de dermed husker å ha fått slik informasjon.

For unge som ikke har et aktivt forhold til cannabis – som ikke synes det er et interessant tema og ikke opplever det som relevant for sine liv – kan det være slik at informasjon om rusmiddelet ikke blir lagt merke til og mottatt.

Tabell 3.6

HAR DU SØKT ETTER INFORMASJON OM CANNABIS, N = 3 475. PROSENT.

	Hele utvalget	Ikke brukt cannabis	Brukt cannabis
Har du søkt etter informasjon om cannabis ^a	35	26	69
Har du fått informasjon om cannabis (selv om du ikke ba om det)... ^a	49	47	60
Har enten søkt etter og/eller mottatt informasjon om cannabis ^a	63	57	84

^a Signifikante forskjeller mellom ikke-brukere og brukere, $p < 0,05$.

Det er også viktig å merke seg at vi ikke vet hvilken type informasjon ungdommene hadde søkt etter eller mottatt; dette kan inkludere alt fra søk om helsekonsekvenser av cannabisbruk til søk om hvor og hvordan man får kjøpt cannabis. Det var flere gutter enn jenter (henholdsvis 38 % og 32 %) som hadde søkt etter informasjon og flere på andre og tredje klassetrinn enn på første (35 % og 39 % versus 31 %). Vi fant ingen forskjell mellom regioner, kategorier for egenopplevd familieøkonomi eller blant personer med ulik innvanderstatus. Det var heller ingen forskjell blant de sosiodemografiske gruppene når det gjaldt å ha mottatt informasjon uten å selv å ha søkt etter slik informasjon. Unntaket var 1.generasjonsinnvandrere, der kun 40 % oppga å ha mottatt informasjon mot 51 % blant ikke-innvandrere.

Som nevnt gir ikke spørreskjemaet informasjon om hvilken type informasjon ungdommene har søkt om eller mottatt. I de kvalitative intervjuene har vi imidlertid fått noe innsikt i dette. Flere av ungdommene oppga å ha søkt etter informasjon om hvilke virkninger cannabis har og hvilke helsemessige konsekvenser bruken kan ha.

For eksempel fortalte Joel (19 år) at han hadde søkt informasjon om negative konsekvenser på kortere sikt:

Joel: Det eneste jeg har gjort når det gjelder research når det gjelder dette, det er hva som kan gå galt mens man tar det. Men jeg er ikke etter effektene på lang sikt. Siden jeg føler ikke at jeg er på et sted der det er noe jeg burde bekymre meg over.

I: Men hva har du funnet ut når du har søkt, og hvor er det du søker?

Joel: Da går jeg bare på Google og søker: hva negativt som kan skje med å ta cannabis. Og da finner jeg ut at hvis du er et dårlig sted mentalt, så kan det gå også veldig dårlig mens du tar det. Du kommer bare til å føle deg enda verre. Eller hvis du tar mer enn du tåler selv, så kan du og bare bli kvalm og ha det dårlig. Jeg har for det meste sett på hva som skal skje for at du skal ha det dårlig mens du tar det. For å unngå det.

En annen oppgave konkrete spørsmål hun hadde søkt etter på nett, for å finne ut hvorfor mange var kritiske til cannabisbruk:

I: Husker du hva du søkte på, hva slags spørsmål du stilte?

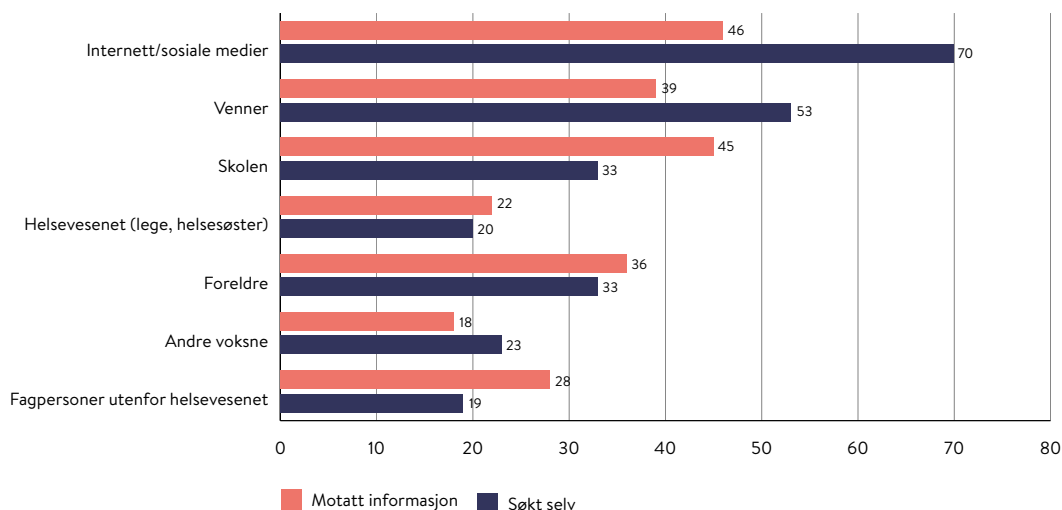
Mina: «What's the downside of marijuana» for eksempel? Bare søke opp sånn: «What's the side effects» og «What does THC do, and what does CBD do?»

Blant de intervjuede ungdommene som hadde mer omfattende erfaring med cannabisbruk var det også noen som hadde søkt etter informasjon om hvor lenge cannabis kunne spores i urinprøver, fordi de selv var under oppfølging og måtte levere urinprøver.

Kilder til informasjon om cannabis

I undersøkelsen spurte vi hvilke kilder ungdommene hadde fått informasjon om cannabis fra. Figur 3.4 viser fordelingen på de ulike alternativene. Det var 70 % av ungdommene som oppga at de har søkt etter informasjon om cannabis på internett eller i sosiale medier, mens 46 % hadde mottatt informasjon i disse kanalene uten å søke selv. Venner var oppgitt som den nest vanligste kilden for å søke informasjon (53 %), mens skolen var den nest vanligste når det gjelder å motta informasjon uten å ha søkt selv. Omtrent en tredel av ungdommene oppga at de hadde søkt eller fått informasjon om cannabis fra foreldrene.

Figur 3.4 KILDER TIL INFORMASJON OM CANNABIS (MOTTATT UTEN Å SØKE, N=1 619; SØKT SELV, N=1 214)

Som tidligere nevnt, gir ikke data fra spørreundersøkelsen svar på hvilken type informasjon de har søkt og fått, men de kvalitative intervjuene gir oss slik informasjon. I de kvalitative intervjuene så vi at det særlig var sosiale medier som TikTok, Instagram og Snapchat som ble trukket fram når ungdommene fortalte om hvor det dukker opp informasjon om cannabis uten at de aktivt hadde søkt informasjonen selv. Abel (17 år) var en av dem som fortalte om dette:

Abel: På sosiale medier er det mange som snakker om... jeg vil si det meste er positivt som jeg ser på sosiale media. Mange som sier det er digg, vil jeg si (..)

I: Og hva typisk informasjon kan stå der, da?

Abel: Nei, for eksempel hvis vi snakker om Tik Tok, så kan jeg iblant få Tik Tok'ere opp som snakker om hvor mye den personen elsker å røyke cannabis. Det har jeg sett en del av. Men ellers er det ikke så mye annet.

Abel var interessert i lovgiving og politikk på cannabisfeltet og hadde derfor søkt en del på nettet om dette. Når han var på sosiale medier kom det i tillegg opp cannabisrelatert innhold som han ikke aktivt hadde søkt.

Nytten av ulike informasjonskilder

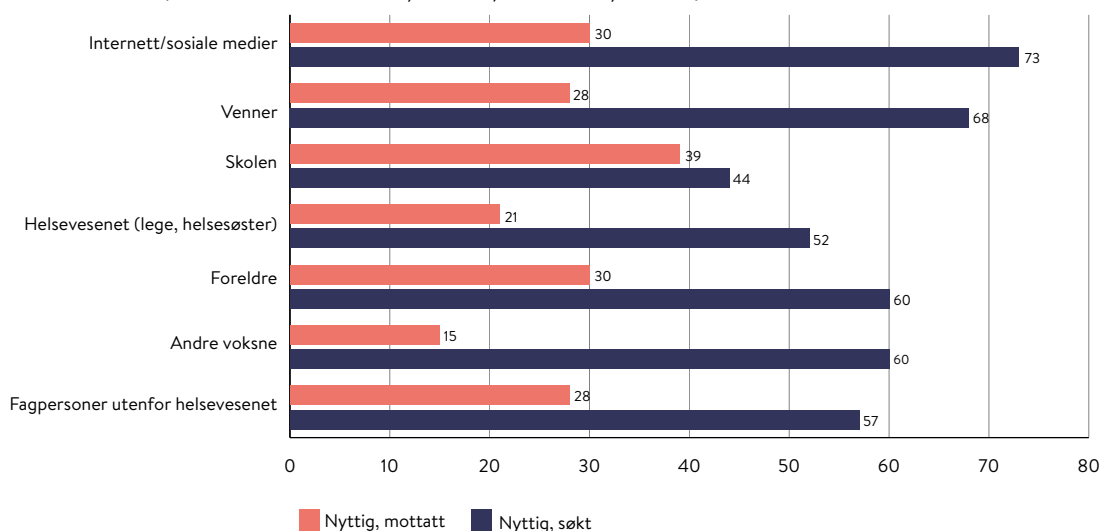
I denne sammenhengen var det også relevant å undersøke hvordan ungdommene vurderte informasjonen de fikk fra ulike kilder, og om det var forskjeller i hvordan de opplevde informasjonen de aktivt hadde søkt etter, sammenlignet med informasjon de hadde fått uten å søke. Figur 3.5 viser hvordan ungdommene vurderte nytten av den informasjonen de hadde mottatt eller søkt etter fra ulike kilder.

Tre av fire (73 %) ungdommer oppga at informasjonen de hadde søkt på internett og sosiale medier var nyttig. En vesentlig lavere andel (30 %) sa at informasjon de hadde mottatt på internett og i sosiale medier uten å søke, var nyttig.

Dette kan for eksempel være informasjon som dukker opp som forslag til kontoer, brukere og emneknagger man kan utforske eller følge i sosiale medier. Eksempelet til Abel over viser til slik informasjon, som han opplevde ofte vektla positive sider ved det å bruke cannabis.

Informasjon gitt av foreldre, andre voksenpersoner og fagpersoner utenom helsevesenet ble vurdert som nyttig av mange unge, når elevene selv hadde bedt om slik kunnskap. Om lag 60 % oppga denne informasjonen som nyttig. Informasjon fra de samme kildene, når de unge ikke hadde etterspurt informasjon, var det vesentlig færre som vurderte som nyttig (30 %). Skolen var den kilden som flest vurderte ga nyttig informasjon, når elevene ikke selv hadde søkt dette.

Figur 3.5 ANDELEN SOM VURDERTE CANNABIS-INFORMASJONEN SOM NYTTIG, FORDELT PÅ MOTTATT OG SØKT SELV (MOTTATT UTEN Å SØKE, N=1 619; SØKT SELV, N=1 214)

3.5 Risikooppfatning, forventninger og motiver

Det finnes ikke helt nøyaktig kunnskap om hvor skadelig cannabisbruk er for helse, utdanning, sosiale relasjoner, ulykker, avhengighet osv.

Dette skyldes både at det ikke er forsket nok på slike effekter og at risikoen vil være avhengig av kjennetegn ved brukeren, type og styrke på cannabisen som inntas, inntaksmåte, hvor ofte det brukes, hva som samtidig er brukt av andre rusmidler, hvilke sammenhenger bruken foregår i osv.

Elevene ble bedt om å vurdere risiko for et sett av mulige negative konsekvenser av ulike bruksmønstre gjennom spørsmål av typen "Hvis du tenker på psykisk helse (for eksempel angst,

depresjon, psykoser og lignende), hvor skadelig tror du det er å i) prøve cannabis en gang eller to; ii) bruke cannabis av og til; eller iii) bruke cannabis hver helg?". Svaralternativene var 1) ikke skadelig i det hele tatt; 2) Litt skadelig; 3) Ganske skadelig; 4) Veldig skadelig eller 5) Vet ikke. Spørsmålet om utdanning lød; «Hvis du tenker på utdanning (f.eks. dropppe ut skolen, dårlige karakterer og lignende), hvor skadelig tror du det er å..», og så de samme svaralternativene. Tabell 3.7 viser fordelingen for fysiske helse, psykisk helse og utdanning, og vi presenterer andelen som svarte "Ikke skadelig i det hele tatt" og "vet ikke" for alle elever og for enkelte grupper.

Tabell 3.7

VURDERING AV RISIKO VED ULIKE BRUKSMØNSTRER FOR FYSISK HELSE, PSYKISK HELSE OG UTDANNING, ANDELER SOM SVARTE "IKKE SKADELIG" OG "VET IKKE". PROSENT

Antatt risiko for:	Prøve cannabis en eller to ganger		Bruke cannabis av og til		Bruke cannabis hver helg	
	Ikke skadelig	Vet ikke	Ikke skadelig	Vet ikke	Ikke skadelig	Vet ikke
FYSISK HELSE (Total), n=3 471	43	9	15	8	5	8
Aldri brukt	35 ^a	10 ^a	9 ^a	9 ^a	3 ^a	8
Brukt cannabis (noen gang)	73 ^a	5 ^a	37 ^a	6 ^a	15 ^a	7
MENTAL HELSE (Total), n=3 458	38	9	19	8	7	9
Aldri brukt	30 ^a	10 ^a	13 ^a	9 ^a	4 ^a	9
Brukt cannabis (noen gang)	64 ^a	6 ^a	43 ^a	6 ^a	19 ^a	9
UTDANNING (Total), n=3 430	49	8	27	8	9	8
Aldri brukt	41 ^a	10 ^a	18 ^a	9 ^a	4 ^a	9 ^a
Brukt cannabis (noen gang)	78 ^a	4 ^a	60 ^a	4 ^a	25 ^a	5 ^a

*Faktisk antall elever som svarer varierer noe fra et spørsmål til det neste. Prosentberegningene er gjort med utgangspunkt i det reelle antallet for hvert spørsmål.

^aSignifikante forskjeller mellom ikke-brukere og brukere innenfor hver av kategoriene, $p < 0,05$. For eksempel var forskjellen mellom ikke-brukere og brukere som antok at det å prøve cannabis en eller to ganger ikke var skadelig for fysisk helse statistisk signifikant (35 % versus 73 %).

Andelen som svarte "ikke skadelig" ble mindre jo mer frekvent bruksmønster de skulle vurdere. Over 40 % mente at det å prøve cannabis en gang eller to ikke var skadelig for den fysiske helsen, mens bare 5 % mente det samme hvis en brukte cannabis hver helg. Elevene vurderte risikoen for psykiske skader omtrent likt som dette, mens en noe høyere andel vurderte de ulike bruksmønstrene som noe mindre risikofylte med tanke på utdanning (f.eks. droppe ut av skolen, få dårlige karakterer og lignende).

Tabell 3.7 viser videre hvordan elevenes vurdering av risiko for skade blant annet hang sammen med egen erfaring med cannabisbruk. Det var et gjennomgående trekk at elever med cannabis erfaring i større grad vurderte hvert bruksmønster som "ikke skadelig" sammenlignet med dem som selv ikke hadde brukt rusmidlet. Eksempelvis mente 15 % av dem med brukserfaring at det å bruke cannabis hver helg ikke var skadelig for fysisk helse, mot 2,9 % blant dem uten cannabis erfaring. Den største forskjellen i risikovurdering fant vi imidlertid for effekten av bruk 1-2 ganger på utdanning, der 37 prosentpoeng skilte dem med og uten cannabis erfaring (78 % versus 41 %).

Dataene viste også at jenter og gutter vurderte risikoen forskjellig; gutter var jevnt over mer tilbøyelig til å vurdere bruksmønstrene som "ikke skadelig". Jenter viste generelt en større tilbøyelighet til forsiktighet. Også for mulige negative konsekvenser med hensyn til utdanning var kjønnsforskjellen spesielt stor, der mer enn tre ganger så mange gutter som jenter (14 % versus 4,2 %) vurderte bruk hver helg som "ikke skadelig". Også når det gjaldt risiko for avhengighet, ulykker og skader på sosiale relasjoner (ikke vist i tabell 6.3), vurderte jentene cannabisbruk som mer risikofylt enn gutter.

For hvert av spørsmålene var det i underkant av 10 % som krysset av for "vet ikke" da de ble bedt om å evaluere risiko for negative konsekvenser. Det var færre blant dem med egen cannabis erfaring som svarte "vet ikke" enn dem uten slik erfaring og ofte færre jenter enn gutter. I tillegg var det forskjeller når det gjaldt innvandrerstatus, ved at flere med innvandrerbakgrunn oppga at de ikke visste hvorvidt de ulike bruksmønstrene kunne bidra til negative konsekvenser. Tabell 3.6 forsterker inntrykket av at økt kunnskap i denne aldersgruppa er nødvendig for å ta informerte valg, og at enkelte grupper blant elevene kan være særlig viktige å nå med informasjon.

Forventninger

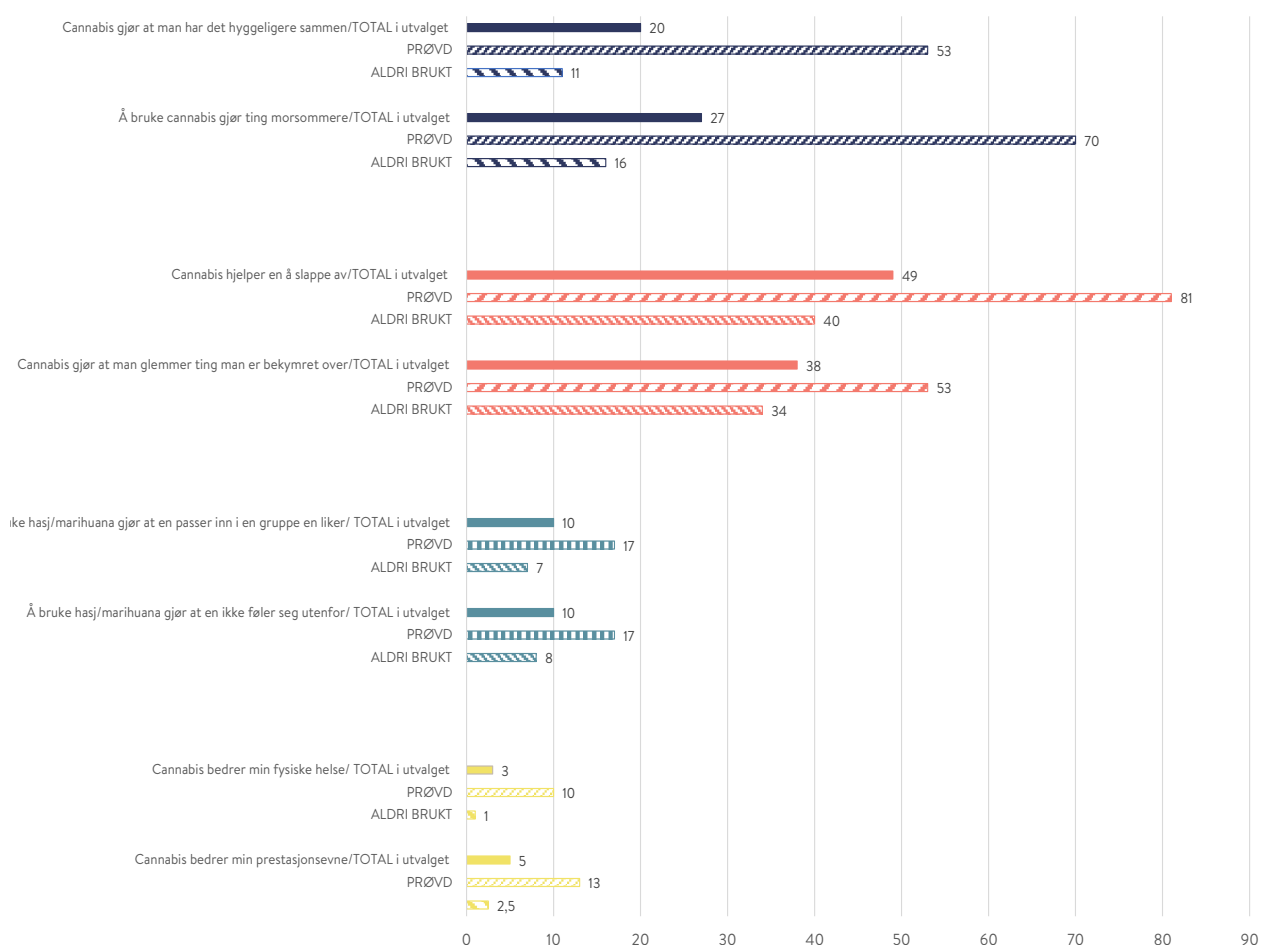
Hvilke forventninger en har til effekter av cannabisbruk, kan innvirke på beslutningen om å bruke og på opplevelsen en erfarer ved bruk (Hayaki et al. 2010). I tillegg til forventninger om å bli ruset, kan både elever med og uten egen erfaring ha ulike andre forventninger til bruken. Elevene ble spurt om de var enig, uenig eller verken enig eller uenig i en rekke påstander om mulige positive effekter av cannabis, og de kunne krysse av for flere alternativer. Figur 3.6 viser fordelingen av svarene for hele utvalget og fordelt på dem som hadde og ikke hadde egen erfaring med cannabisbruk.

Figuren viser at hver femte elev forventet at bruk av cannabis ville gjøre at man hadde det hyggeligere og 27 % mente at bruken ville gjøre ting morsommere. Forventninger knyttet til cannabisens effekt på avslapping var mest vanlig; nær halvparten (49 %) av alle elevene mente at cannabis ville hjelpe en å slappe av.

Også det at man kunne glemme ting man var bekymret for kom høyt opp på listen over forventede effekter, da nesten 2 av 5 (38 %) var enig i denne påstanden. Kun en av ti forventet at cannabisbruk ville gjøre at en passet inn i en gruppe en liker eller gjøre at en ikke følte seg utenfor. Det var heller ikke mange som forventet at cannabis ville bidra til at en presterte bedre (5 %) eller at bruken ville bedre den fysiske helsen til brukeren (3 %).

For alle påstandene skilte svarene fra elever med og uten cannabiserfaring seg fra hverandre, og som figuren viser, var det relativt store forskjeller mellom gruppene. Størst forskjell fant vi for forventningen om at cannabis skulle gjøre ting morsommere. Her skilte 54 prosentpoeng (70 % blant dem med erfaring og 16 % blant dem uten erfaring var enig i påstanden). Påstanden om at cannabis har avslappende effekt var den som flest elever, både med og uten egen cannabiserfaring, var enig i.

FIGUR 3.6 FORVENTEDE EFFEKTER AV CANNABISBRUK. ANDELEN SOM ER ENIG I PÅSTANDENE. PROSENT, N = 3 440*.

*Faktisk antall elever som svarer varierer noe fra et spørsmål til det neste. Prosentberegningene er gjort med utgangspunkt i det reelle antallet for hvert spørsmål. ^aSignifikante forskjeller mellom ikke-brukere og brukere innenfor hver av kategoriene er markert med ulike mønstre på stolpene.

Henholdsvis 81 % av elever med erfaring og 40 % av elever uten cannabiserfaring støttet den påstanden. Det kan også være verdt å merke seg at 13 % av elever som hadde prøvd cannabis forventet at cannabis ville bedre prestasjonene, 10 % mente det ville forbedre fysisk helse og 17 % mente at cannabis ville bidra til at en passet inn i en gruppe en liker og gjøre at man ikke følte seg utenfor.

Motiver for ikke-bruk av cannabis

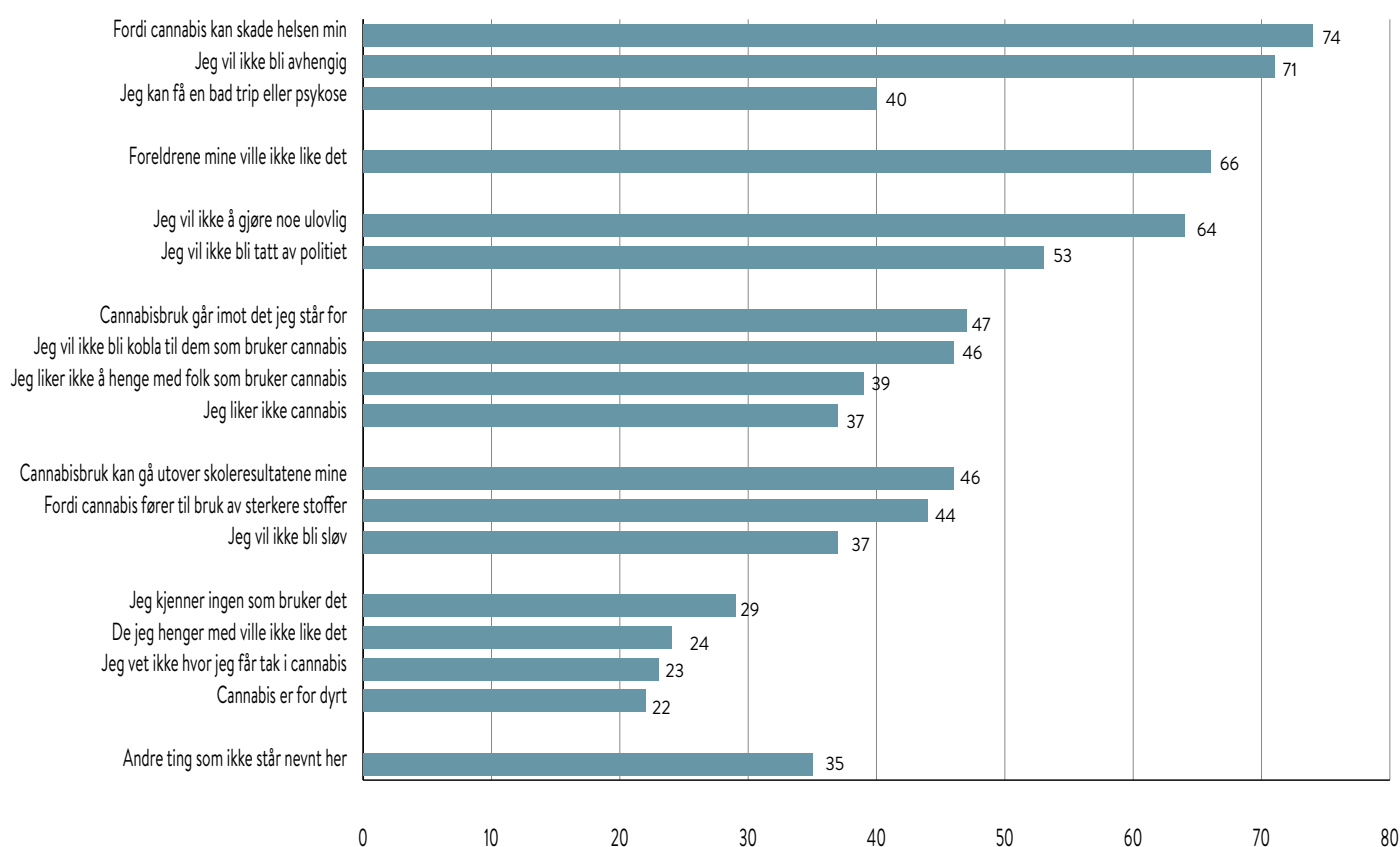
For forebyggingsformål er det viktig å forstå faktorer som bidrar til at unge mennesker bruker rusmidler, men det er også relevant å undersøke hvorfor de fleste ungdommer velger å avstå fra rusmiddelbruk. Innsikt i hvilke faktorer ungdom legger vekt på i sine vurderinger kan være viktig grunnlagsinformasjon for forebyggende arbeid.

Vi presenterte alle elevene en liste med mulige grunner for ikke å bruke, og skilte mellom dem som hadde og ikke hadde erfaring med cannabisbruk. Listen inkluderte også en mulighet til å krysse av for “andre ting som ikke står nevnt her”. De foreslåtte grunnene var ikke systematisk satt opp, og vi ba elevene markere hvilke av de 18 alternativene som gjaldt for dem. Elevene kunne krysse av for flere alternativer og figur 3.7 viser svarfordelingen vi fikk for grunner til ikke å bruke cannabis.

Svaralternativene delte vi for framstillingens skyld i seks kategorier; egen helse, hensynet til foreldre, legal status, preferanser og selvforståelse, prestasjoner og framtid, tilgjengelighet. Figur 3.7 viser at bekymringer knyttet til egen helse var den hyppigst rapporterte kategorien, fulgt av at foreldre ikke vil like det og at de ikke ønsket å gjøre noe ulovlig. Tre av fire (74 %) oppga “Cannabis kan skade helsen min” som grunn til at de ikke brukte cannabis. Nesten like mange oppga at de ikke ville bli avhengige (71 %). Videre viser figuren at foreldres oppfatning og rusmidlets illegale status spilte inn på avgjørelsen om å ikke bruke cannabis for omtrent to tredjedeler av elevene: 66 % oppga at foreldrene ikke vil like det og 64 % at de ikke vil gjøre noe ulovlig. Litt mer enn halvparten (53 %) oppga at de ikke vil bli tatt av politiet som grunn til å ikke bruke cannabis.

Det var 47 % som oppga at cannabisbruk går imot det de står for og 46 % som oppga at de ikke vil bli koblet til dem som bruker cannabis. I noen ungdomsgrupper kan det altså se ut til å være tydelige normer mot bruk av illegale rusmidler, og vi fikk flere eksempler på dette i de kvalitative intervjuene. En av guttene fortalte at det på hans skole var svært få ungdommer som brukte cannabis, og at det å bruke cannabis ble sett på som “veldig dumt” og “ikke noe bra i det hele tatt” (Samuel, 17 år). Han fortalte videre:

FIGUR 3.7 GRUNNER ELEVER OPPGIR FOR IKKE Å BRUKE CANNABIS, N=2 795. PROSENT*

Jeg tror folk ser på hasj eller cannabis som noe mindre farlig enn andre typer rusmidler, som kokain eller sånne typer ting, som jeg tror folk får veldig sånt dårlig syn på. Men jeg tror fortsatt ikke [cannabis] har falt i noens interesse enda, hvert fall. Hvert fall når vi går i 1. klasse, da.

Jeg vet i hvert fall at på trinnet mitt så er det en jentegruppe som starter veldig tidlig med russetiden; som sparer opp penger. Og de – de har en sånn regel at hvis de får vite at du har tatt noe dop eller cannabis så blir du på en måte kasta ut.

Som Samuel er inne på, kan det særlig være blant yngre ungdommer at normene mot å bruke cannabis og andre illegale rusmidler er sterke. Andre kvalitative studier indikerer at for en del ungdommer endrer synet på cannabis seg gjennom ungdomstiden, slik at eldre ungdommer er mindre skeptiske og mer aksepterende enn yngre (Bilgrei et al. 2011).

I vår undersøkelse fant vi likevel ikke store forskjeller mellom klassetrinnene, slik at denne endringen kanskje i hovedsak skjer fra tidlig i

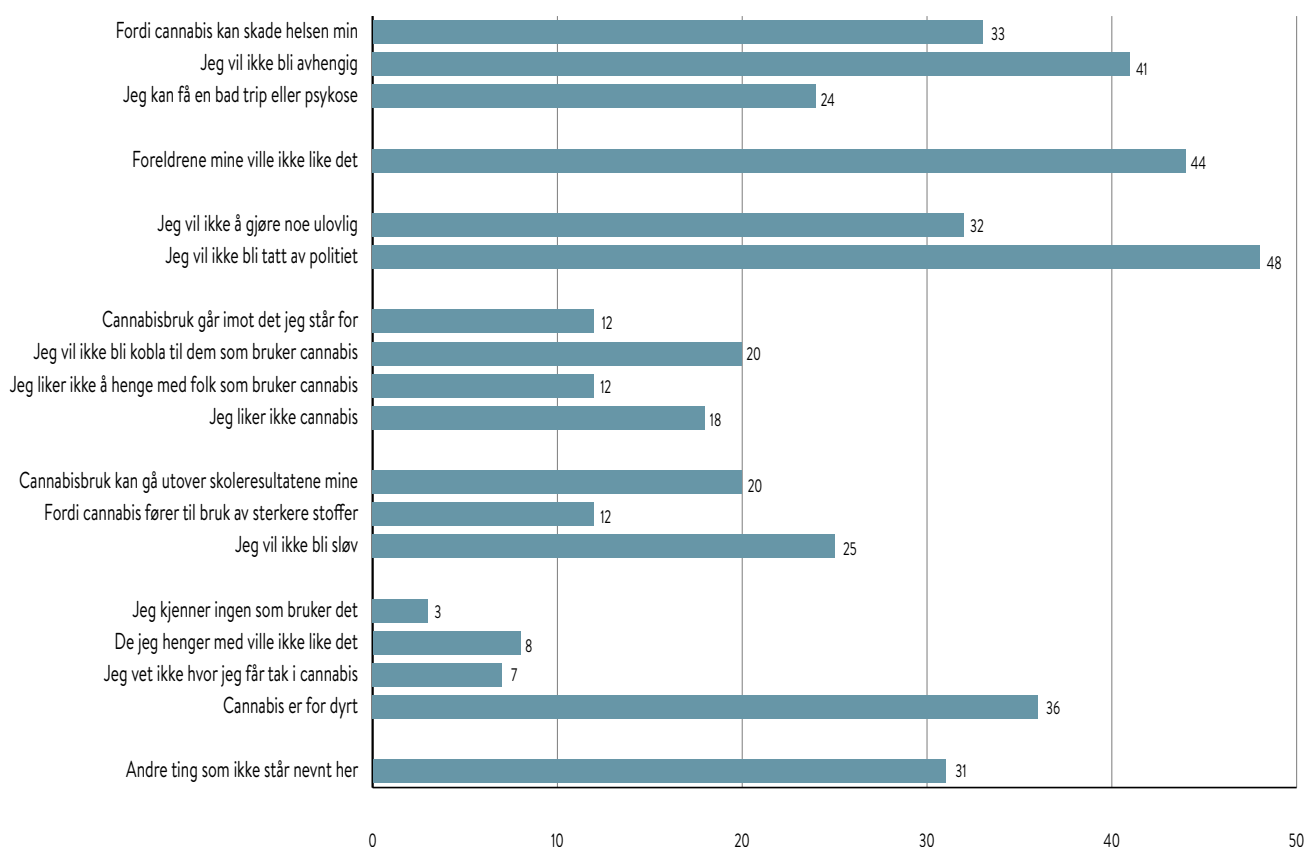
tenårene til de begynner på videregående. For svaralternativet «cannabisbruk går imot det jeg står for» fant vi faktisk en betydelig forskjell - men i motsatt retning: 42 % oppga dette på 1. trinn, mot hele 56 % på 3. trinn.

Det var kun en mindre andel som oppga årsaker knyttet til manglende mulighet til å bruke cannabis: 23 % svarte at de ikke visste hvor de kunne få tak i cannabis, 22 % at det var for dyrt og 29 % at de ikke kjente noen som bruker det. Manglende tilgjengelighet så dermed ikke ut til å være blant de viktigste grunnene til at ungdom avstår fra cannabisbruk.

Motiver for å ikke bruke *mer* cannabis

Det kan være andre grunner til å ikke begynne med cannabis enn til ikke å fortsette eller til å begrense bruken. Elevene som hadde brukt cannabis ble bedt om å oppgi grunnene til at de ikke bruker *mer* cannabis enn det de gjør. Svaralternativene ble delt inn i de samme seks kategoriene som for forrige figur (figur 3.7), og figur 3.8 viser fordelingen mellom de ulike alternativene.

FIGUR 3.8 MOTIVER FOR IKKE Å BRUKE *MER* CANNABIS, N = 695. PROSENT.

Ingen av alternativene blir oppgitt av mer enn halvparten av ungdommene. Den hyppigst oppgitte grunnen til å ikke bruke *mer* cannabis, er at en ikke vil bli tatt av politiet (48 %), etterfulgt av at foreldrene ikke ville like det (44 %).

Bekymringer knyttet til egen helse er oppgitt som årsak av en langt mindre andel av ungdommene som har brukt, enn av ungdommene som ikke har brukt cannabis (figur 3.7). Det er 41 % som oppgir at de ikke bruker cannabis oftere enn de gjør, fordi de ikke vil bli avhengige og 33 % fordi det kan skade helsen deres. Videre har prisen på cannabisproduktene naturlig nok mer å si for ungdommene som faktisk har brukt, enn for ungdommene som ikke har brukt. Mer enn en tredjedel (36 %) av ungdommene oppgir at de ikke bruker cannabis oftere enn de gjør, fordi det er for dyrt. Både blant elever med og uten cannabiserfaring ser vi at en stor andel har svart «Andre ting som ikke står nevnt her» - henholdsvis 31 og 35 %.

I de kvalitative intervjuene fikk vi mer innsikt i hva unge vektla i valget om å ikke bruke cannabis oftere enn de gjorde, eller å ikke bruke igjen. Sarah (16 år) hadde prøvd én gang og tenkte at hun ikke ville gjøre det flere ganger:

I: Hvordan tenker du at det kommer til å være framover med deg? Tror du at du kommer til å prøve igjen?

Sarah: Eh, nei...

I: Kan du fortelle litt mer om den avgjørelsen, eller vurderinga?

Sarah: Jeg tenker på en måte at... Det er ikke noe jeg trenger... Det blir litt unødvendig, og tenker at det ikke er noe jeg har lyst til å gjøre heller. Jeg tenker jo litt på at... Det er jo ulovlig, så det er jo litt derfor jeg ikke har lyst til å gjøre det også, da.

I: Er det mest det du tenker på? Den illegale statusen til rusmiddelet?

Sarah: Det er sånn 50/50. Jeg tenker litt det, og så tenker jeg at jeg trenger ikke heller, og jeg vil ikke...

I: Mhm... (..) Men jeg blir litt nysgjerrig på de tingene der... Hva som gjør at du tenker at «nei, det vil jeg ikke» eller «det vil jeg», liksom... Jeg er veldig opptatt av de vurderingene som man gjør: hvilke grunner ligger bak... Så gidder å fortelle litt mer om det?

Sarah: Det er mange av mine venner som ikke gjør det flere ganger fordi...

Jeg tror de er redde for å bli avhengig. Det vet jeg mange av dem er...

Så jeg tror det også er en stor faktor for at mange kanskje vil prøve det bare én gang, og så ikke mer.

I: Er det litt det samme for deg?

Sarah: Ja.

For Sarah var det altså flere grunner som spilte inn i vurderingen om å ikke prøve cannabis flere ganger. Hun var både opptatt av at det var ulovlig, at det ikke var noe hun «trengte» og at man kunne bli avhengig.

Ea (18 år) hadde prøvd cannabis flere ganger, men hun hadde «reagert veldig dårlig på hasj» og ville derfor ikke bruke cannabis igjen. Den første gangen hun prøvde, hadde hun først ikke merket noen tydelig ruseffekt. Hun hadde derfor røykt mer og fikk etter hvert en skremmende rusopplevelse:

Ea: Den første gangen jeg var hos han, først så røyket jeg litt. Jeg var avslappet og glad og jeg lo veldig mye, også henta han enda en, også følte jeg at jeg ikke merket så mye. Så jeg var sånn: «Nå må jeg røyke mye.» Også var det sånn tre timer hvor jeg hadde null kontroll og jeg opplevde det samme om og om igjen, og jeg fikk panikk nesten. Jeg ble veldig redd. Andre gangen var det også litt sånn, men da varte det litt kortere fordi jeg røyka mye mindre.

I: Men du har fått den følelsen hver gang du har prøvd?

Ea: Ja.

I: Men du har prøvd igjen fordi du har tenkt at det må jo bli bra, kanskje?

Ea: Ja, alle jeg kjenner som har røyka har vært sånn: «Det er liksom, når det er bra så er det det beste jeg vet. Og ofte så er de første gangene ikke det beste, og så blir det bedre.» Så jeg var sånn: «Jeg kan prøve igjen og ta veldig lite.» Da fikk jeg bare akkurat samme, bare mye mindre.

I: Og har du bestemt deg nå for at nå har du ikke tenkt til å prøve igjen, for å unngå en ubehagelig opplevelse?

Ea: Ja, jeg tør egentlig ikke.

Selv om Ea hadde en negativ opplevelse første gang, ville hun prøve igjen, fordi venner fortalte at rusen ble mer behagelig etter hvert. Etter å brukt flere ganger, og fått den samme ubehagelige og skremmende rusopplevelsen, hadde hun likevel blitt redd for å prøve igjen og hadde bestemt seg for å avstå. For Ea var det dermed selve cannabisrusen som gjorde at hun ville slutte. Andre hadde opplevd negative sosiale konsekvenser av cannabisbruk, slik at de ikke ville gjøre det igjen, eller gjøre det sjeldnere. En av disse var Abel (17). Han hadde i en periode røykt cannabis hver dag, mens han de siste to årene hadde røykt omtrent fem ganger totalt. Røykingen hadde ført til «veldig mye krangel i familien», og han hadde derfor trappet vesentlig ned:

Nei, det påvirket meg på skolen ganske mye. Og det var veldig mye styr i familien om det, så tenkte jeg: «Det er ikke verdt det.» Så da slutta jeg etter hvert.

Abel opplevde altså at cannabisbruken hadde hatt negative konsekvenser for både skolegang og forholdet til foreldrene. På intervjudispunktet gikk han ikke aktivt inn for å få tak i cannabis, og det var bare helt sporadisk at han takket ja dersom han fikk tilbudet.

Fortellingene om hvorfor de hadde begynt å bruke mindre eller hadde sluttet kjenner vi igjen fra en kvalitativ studie av yngre voksne cannabisbrukere (Dahl 2015, Dahl & Demant 2017).

Vi kjenner ikke til norske eller internasjonale studier som har undersøkt ungdoms grunner for ikke-bruk eller for ikke å bruke mer.

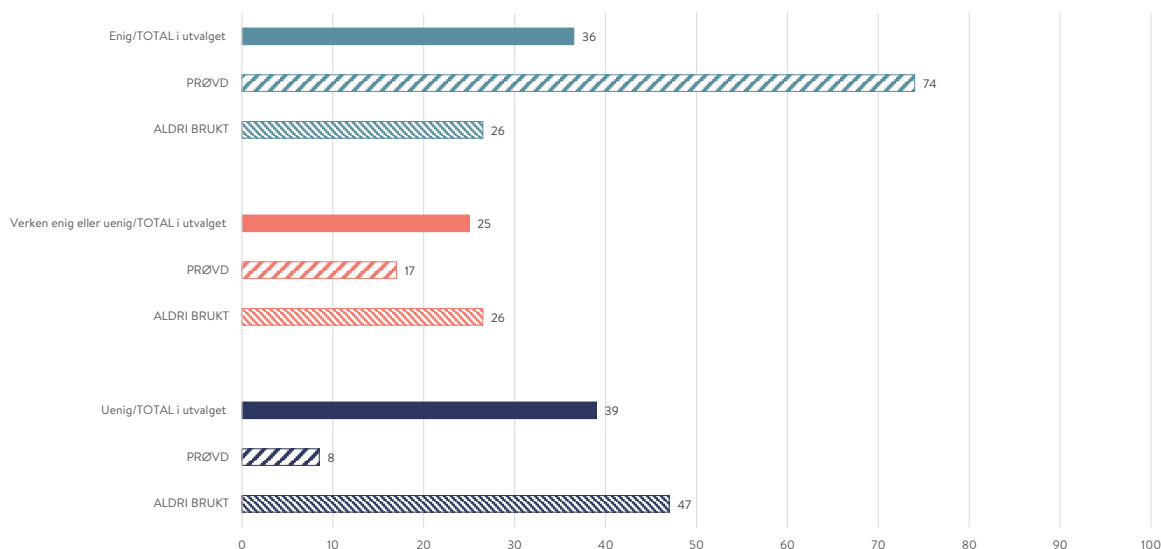
3.6 Tilgjengelighet

Opplevd tilgjengelighet av cannabis

Det finnes mange aspekter ved tilgjengelighet som kan innvirke på bruken av cannabis. I tillegg til fysisk, kulturell og økonomisk tilgjengelighet, er opplevd tilgjengelighet interessant, og flere tidligere norske undersøkelser har inkludert spørsmål om dette (Vedøy og Skretting 2009, Bye og Bretteville-Jensen 2020). Uavhengig av om elevene hadde brukt cannabis eller ikke, ble alle bedt om å vurdere påstanden «Jeg kan enkelt skaffe meg cannabis om jeg ønsker det». Elevene kunne krysse av for om de var enig, uenig eller verken enig eller uenig i påstanden.

Figur 3.9 viser andelen for hvert av alternativene og disse fordelt på om elevene selv hadde erfaring med cannabisbruk. Mer enn hver tredje elev (37 %) var enig i påstanden, mens omtrent samme andel (40 %) var uenig. Figuren viser at det i begge tilfeller var signifikante forskjeller avhengig av egen erfaring med cannabisbruk, slik at vesentlig flere blant dem som selv hadde brukt mente de lett kunne skaffe seg cannabis (74 % versus 27 %) og færre mente det kunne bli vanskelig (9% versus 47 %).

FIGUR 3.9 OPPLEVD TILGJENGELIGHET AV CANNABIS UT FRA PÅSTANDEN «JEG KAN ENKELT SKAFFE MEG CANNABIS OM JEG ØNSKER DET». SVAR FORDELT MED HENSYN PÅ EGEN ERFARING MED CANNABISBRUK, N=3,321. PROSENT

Signifikante forskjeller mellom ikke-brukere og brukere innenfor hver av kategoriene er markert med ulike mønstre på stolpene.

Det var signifikant flere blant dem uten cannabiserfaring som verken var enig eller uenig i påstanden (27 % versus 17 %).

Statens institutt for rusmiddelforskning (SIRUS) foretok i perioden 1990-2008 årlige undersøkelser blant utvalg av 15-20 åringer i Norge, og ett av spørsmålene lød «Hvis du selv ønsket å få tak i litt marihuana eller hasj, tror du at du vil kunne klare å skaffe deg stoffet i løpet av 2-3 dager?» (Vedøy og Skretting 2009). Spørsmålet er dermed ikke helt identisk med spørsmålet brukt i denne undersøkelsen, men burde dekke mye av det samme. Likevel var andelen som svarte at de kunne skaffe cannabis i løpet av 2-3 dager vesentlig høyere på 1990-tallet og starten av 2000-tallet enn i 2021.

I den tidligere undersøkelsen steg andelen fra 55 % i 1990 til 70 % i 1999, før andel falt mot 52 % i 2008.

Ut fra dette skulle en anta opplevd tilgjengelighet av cannabis er mindre nå enn i perioden 1990-2008. ESPAD-undersøkelsen foregår som nevnt blant 10-klassinger og spørsmålsformuleringen er igjen litt annerledes enn den som er brukt i denne studien: «Hvor vanskelig tror du det vil være for deg å få tak i hasj eller marihuana hvis du skulle ønske det?» (Bye og Bretteville-Jensen 2020). I 2019 svarte 35 % at de mente det ville være nokså lett eller svært lett, og opplevd tilgjengelighet økte fra 25 til 35 prosent mellom 2011 og 2019.

Tilsvarende har andelen som svarte at det ville være umulig å få tak i cannabis gått noe ned fra 2011 til 2019, henholdsvis fra 23 til 17 prosent. Andelen som mente det ville være nokså eller svært lett å få tak i cannabis i 2019 stemmer med andre ord godt overens med andelen vi fant i denne studien (35 % i ESPAD mot 37 % her), selv om elevene i vår studie var eldre enn deltakerne i ESPAD.

Kilder til anskaffelse av cannabis

Som et ulovlig rusmiddel, kan salg og anskaffelse av cannabis resultere i straffereaksjoner. Likevel sier 20 % av ungdommene at de har brukt det. Tabell 3.8 viser en oversikt over hvilke måter ungdom har skaffet seg cannabis. Tallene tar utgangspunkt i dem som har svart at de har brukt cannabis i løpet av det siste året, og i tabellen deles det også inn etter hvor ofte elevene har brukt cannabis. Det var mulig å krysse av for flere alternativer.

Vi ser at den vanligste måten å få tak i cannabis på var å få det av kjente. Dette gjaldt for cannabisbrukerne samlet (71 %), men også for hver av de to brukergruppene. Det var mer vanlig blant dem som brukte det relativt sjeldent (mindre enn 1-2 dager i snitt per måned) enn blant dem som brukte det ofte (1-2 dager i måneden eller oftere) (81 % mot 62 %). En av tre rapporterte å ha kjøpt direkte av venner eller kjente.

Tabell 3.8

MÅTER BRUKT FOR Å ANSKAFFE CANNABIS BLANT DEM SOM OPPGA Å HA BRUKT I LØPET AV SISTE 12 MÅNEDER, N = 508. PROSENT.

	Brukt cannabis siste 12 måneder n = 508	Liten bruk (1-2 dager siste 12 måneder) n = 285	Mer frekvent bruk (>2 dager siste 12 måneder) n = 223
Fikk av kjente ^a	71	81	62
Kjøpte direkte (ansikt-til-ansikt) av venner/kjente ^a	34	18	57
Kjøpte direkte (ansikt-til-ansikt) av ukjente ^a	14	5,6	25
Kjøpte via sosiale medier ^a	12	3,5	24
Kjøpte via internett (Dark net eller lignende)	1	0,4	1,8
Dyrket selv	0,6	0,6	0,9
Annet	4,4	4,6	4,5

Note: ^aStatistisk signifikant forskjell mellom dem som har liten og mer frekvent bruk av cannabis siste 12 måneder innenfor hver kategori av anskaffelse, $p < ,05$. For eksempel har flere med liten enn med mer frekvent bruk fått cannabis av kjente (81 % versus 62 %).

Vi ser at de som oppga å bruke cannabis 1-2 dager i måneden eller sjeldnere, hadde en høyere terskel for å kjøpe cannabisen selv (18 %), og var mer avhengig av å få det av kjente når de skulle bruke.

For årene 2018-2021, viser FHIs befolkningsundersøkelse (blant deltakere i aldersgruppen 16-20 år), at 59 % oppga at de fikk cannabis uten å betale forrige gang de brukte, 29 % hadde kjøpt rusmidlet av kjente og 8 % kjøpte av ukjente. Rundt en prosent oppga kjøp via Internett og hjemmedyrking og 2,5 % oppga "annet". Svarene fra disse undersøkelsene er imidlertid ikke helt sammenlignbare, da elevene i Cann2021 ble spurt hvilke måter de hadde skaffet seg cannabis på de 12 siste månedene, mens deltakere i FHIs undersøkelse ble spurt om hvordan de skaffet seg cannabis forrige gang de brukte rusmidlet. Svaralternativene varierer også noe mellom studiene.

I de kvalitative intervjuene var det flere som fortalte om hvordan de pleide å få cannabis via venner eller kjente. Joel (19 år) sine erfaringer er nokså typiske:

I: Men er det ofte at du røyker hvis du er på fest?

Joel: Det er for det meste hvis noen tilbyr det. Da tenker jeg: «Hvorfor ikke, jeg er på fest.»

I: Så du tar ikke med deg cannabis på fest, men hvis noen har rullet opp en, så tar du trekk?

Joel: Ja.

I: Mens når du røyker selv, kjøper du egen cannabis og?

Joel: Det er det veldig sjeldent at jeg gjør. Jeg mener jeg bare har gjort det to ganger. Og de fleste gangene har jeg fått tilbudt det av venner som har skaffet det selv og tenker: «Ja, vi kan bare ha det litt kos.»

Joel gikk altså sjelden aktivt inn for å skaffe seg cannabis selv, men takket ja hvis muligheten bød seg på fest.

Fordelingen i kolonnen lengst til høyre tyder på at når bruken får en viss regelmessighet, øker tilbøyeligheten for å kjøpe betraktelig. Direkte kjøp av ukjente var mindre vanlig, men 1 av 4 av dem som brukte cannabis mer hyppig anskaffet seg rusmiddelet på nettopp denne måten. Blant dem som rapporterte bruk 1-2 dager siste 12 måneder, var det relativt få som hadde kjøpt av ukjente (5,6 %). Det var veldig få som oppga å ha dyrket cannabis selv og kun en liten andel (ca. 4 %) krysset av for kategorien "annet".

Digital markeds plass for cannabis

I tillegg til å få, dele eller kjøpe av venner, har imidlertid den enkle tilgangen til nettet og den store utbredelsen av smarttelefoner, laptopper, osv. gitt muligheter for kjøp og salg av ulovlige rusmidler som ikke fantes tidligere. Den digitale revolusjonen med åpne internettsider, krypterte sider på det «skjulte» nettet (Darknet) og sosiale media som Facebook, Instagram og Snapchat har gitt en ny markeds plass for cannabis og andre rusmidler (Bretteville-Jensen, 2019).

Selgerne tilbyr ikke bare et bredt spekter av varer, men også service og sikkerhet på et helt annet nivå enn før. Kjøper og selger kan fremdeles møtes fysisk for å utveksle rusmidler og penger, men det er ikke lengre eneste alternativ. Flybåren frakt og et effektivt postsystem gjør at ulike produkter som inneholder THC eller syntetiske cannabinoide raskt kan transporteres over store landområder. Dette innebærer at tilgjengeligheten av ulovlige rusmidler har økt betydelig sammenlignet med tidligere.

Den siste tiden har det særlig vært snakk om sosiale mediers rolle i distribueringen av ulovlige rusmidler, og hvordan disse plattformene endrer tilgjengeligheten til narkotika, spesielt blant ungdom. Snapchat er et av de sosiale mediene som har fått spesielt mye oppmerksomhet etter at man i USA har sett en økning i overdosedødsfall knyttet til salg av ulovlige rusmidler via nettopp denne plattformen (<https://www.nbcnews.com/tech/social-media/snapchat-boosts-efforts-root-out-drug-dealers-n1280946>). Også norske ungdommer har tidligere meldt om kjøp via sosial media (Demant og Bakken, 2019), og tabell 3.8 bekrefter at dette også er en kjent anskaffelsesmåte blant ungdommene i denne undersøkelsen. Tabellen viser at 24 % av dem som bruker cannabis relativt ofte, hadde skaffet seg det via sosiale medier. Andelen var vesentlig lavere blant dem som brukte 1-2 dager siste år (3,5 %). Samlet sett hadde mer enn en av ti (12 %) benyttet denne måten å skaffe seg cannabis på.

Andelen av dem som sa de hadde kjøpt via internett, inkludert Darknet eller lignende, var vesentlig lavere enn kjøp via sosiale medier. Det var nesten ingen som hadde skaffet seg cannabis via internett, men det var ikke overraskende de som brukte cannabis mest frekvent som i størst grad rapporterte slike kjøp (1,8 %). Det var også relativt få i denne aldersgruppen som rapporterte at de hadde dyrket cannabis selv.

Flere av dem vi intervjuet, bekreftet at Snapchat var en vanlig kanal for kjøp og salg. Mange hadde hatt mulighet til å kjøpe på denne måten, men kun et mindretall hadde faktisk benyttet seg av tilbudet. Det var først og fremst de som var mer erfarne brukere som hadde kjøpt gjennom Snapchat. Leon og Lisa var to av dem som fortalte at det var via Snapchat eller andre sosiale medier de vanligvis skaffet seg cannabis:

Vi har mange i nærområdet som vi bare sender melding til på Snapchat, eller andre sosiale medier, spør om de har noe tilgjengelig som vi kan kjøpe (Leon, 17 år).

Det er jo på Snap jeg kjøper. Sånn i forhold til å unngå at dem sporer og sånt (Lisa, 20 år).

Lisa (20) hadde brukt cannabis jevnlig i flere år, og for henne var Snapchat den foretrukne kanalen for kjøp. Hun hadde noen faste bekjente som hun kjøpte av via Snapchat, og hun vurderte dette som en sikker kanal for å unngå å bli oppdaget av politiet. Selgerne var litt eldre enn henne og trengte salgsinntektene for å finansiere eget bruk:

Nei, de er litt mer i det. De er sånn: de fleste vet at de ruser seg, og de ruser seg hele tiden. Jeg tror ofte at de selger for å kunne betale for det de holder på med. Så det er sjeldent at jeg har fått tilbud av folk som «bare røyker av og til» liksom. Det er vanligvis de som røyker og tar alt det andre som selger og trenger penger til resten.

Thea (16) hadde aldri kjøpt cannabis selv, bare fått av venner. Hun fortalte at de som promoterte eller solgte cannabis via Snapchat var folk hun ikke ville ha kontakt med, og hun syntes det var pinlig å skaffe seg cannabis på den måten:

I: Men når du er på sosiale medier, eller på nettet, kommer det opp informasjon om cannabis eller ting som handler om cannabis?

Thea: Egentlig ikke.

I: Ikke sånn tilbud om kjøp, eller på Instagram: bilder av cannabisplanter, eller sånne ting?

Thea: Det er noen på Snapchat, men de er skikkelig rare folk som... det er ikke de folkene du har lyst til å være med som poster det. Fordi da virker du bare som du prøver å flexe skikkelig liksom. Men om du legger ut sånn der: «Du kan kjøpe». Så blir det bare sånn: «Hva er galt med deg?» Det blir bare kleint.

I: Men er det folk du kjenner, eller er det bare ukjente du får snap fra da?

Thea: Nei, de sender ikke Snap. De legger det ut på MyStory og sånne ting.

I: Så da er det folk du ikke vet hvem er?

Thea: Ja.

I: Så du har aldri kjøpt på den måten heller, eller kjenner ikke folk som har kjøpt på den måten?

Thea: Nei, det er enda flauere hvis du faktisk kjøper fra dem. Det er ghetto-folk da, som legger ut sånne ting. Vi er ikke helt der!

Thea forbandt det å promotere og omsette cannabis via Snapchat med å være "ghetto". Dette forklarte hun var gutter som hadde en bestemt klesstil, brukte cannabis framfor alkohol, og

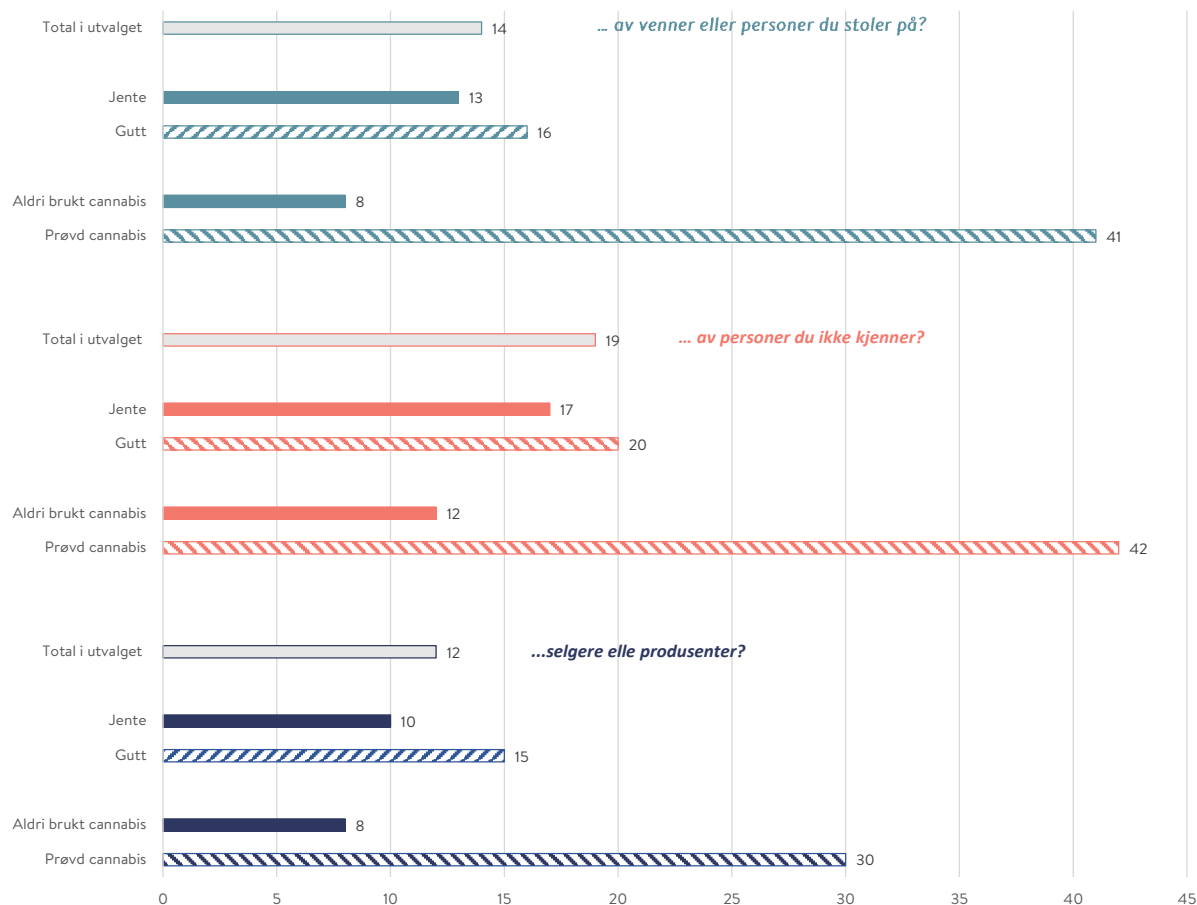
snakket "litt mer sånn som de fra østkanten". Hun forklarte videre: "Det er alltid de som er mest ghetto som har hasjen. Selv om de er fra vestkanten."

Vi ser altså at ungdommene har svært ulike erfaringer med, og oppfatninger om, omsetning via sosiale medier som Snapchat.

Reklame og kjøpstilbud via nett og sosiale media

Tabell 3.8 over viste hvordan elevene hadde skaffet seg cannabis de siste 12 månedene. Den sa ingenting om de mulighetene deltakerne hadde hatt, men ikke benyttet seg av. Fordi det åpne (Internett) og det krypterte nettet, samt ulike sosiale medier (TikTok, Snapchat, Facebook, Instagram eller lignende), representerer noe nytt med hensyn til å tilgjengeliggjøre cannabis, spurte vi også elevene om de hadde mottatt reklame for cannabis eller tilbud om å kjøpe via slike kanaler. Figur 3.10 viser svarene vi fikk.

FIGUR 3.10 FÅTT REKLAME ELLER MOTTATT TILBUD OM Å KJØPE CANNABIS PÅ INTERNETT ELLER VIA SOSIALE MEDIER, N = 3 425. PROSENT.*

*Stolper som har ulikt mønster (men samme farge) innenfor samme kategori, er statistisk signifikant forskjellige fra hverandre. For eksempel har en høyere andel gutter enn jenter mottatt tilbud via sosiale media fra venner eller personer de kjenner (16 % versus 13 %).

Et annet aspekt ved tilgjengelighet er hvor lett det er å kjøpe cannabis og hvor utsatt elevene er for salgsfremstøt fra selgere og/eller produsenter.

Om lag en av sju hadde fått reklame eller kjøpstilbud fra venner eller personer de stolte på. Gutter oppga dette i noe større grad enn jenter (16 % versus 13 %), og de som hadde brukt cannabis hadde opplevd dette i mye større grad enn de som ikke hadde prøvd (41 % versus 8 %).

Forskjellene går i samme retning for de to andre svaralternativene (om de hadde fått reklame eller tilbud fra personer de ikke kjente, eller fra selgere og produsenter), men andelene var langt lavere. En av fem av dem som hadde prøvd cannabis hadde fått reklame eller kjøpstilbud fra ukjente, mot 12 % av dem som aldri hadde brukt. Det var 30 % av ungdommene med brukserfaring og 8 % av dem uten brukserfaring som hadde mottatt reklame eller tilbud om å kjøpe cannabis via internett eller sosiale medier.

Tilgjengelighet i form av reell brukermulighet, er heller ikke ensbetydende med bruk. Cannabis kan være tilgjengelig i ulike sammenhenger og sosiale settinger, og mange elever rapporterte at de hadde blitt tilbudt cannabis av venner eller andre, uten at de hadde takket ja til tilbudet. Nesten to av fem elever (39 %) oppga slik erfaring. Som forventet var denne andelen blant elever på videregående høyere enn den som har blitt funnet i studier av yngre ungdommer. I en studie av norske 10.-klassinger rapporterte 10,4 % at de hadde blitt tilbudt, men ikke brukt (Burdzovic Andreas et al. 2016).

3.7 Politikk

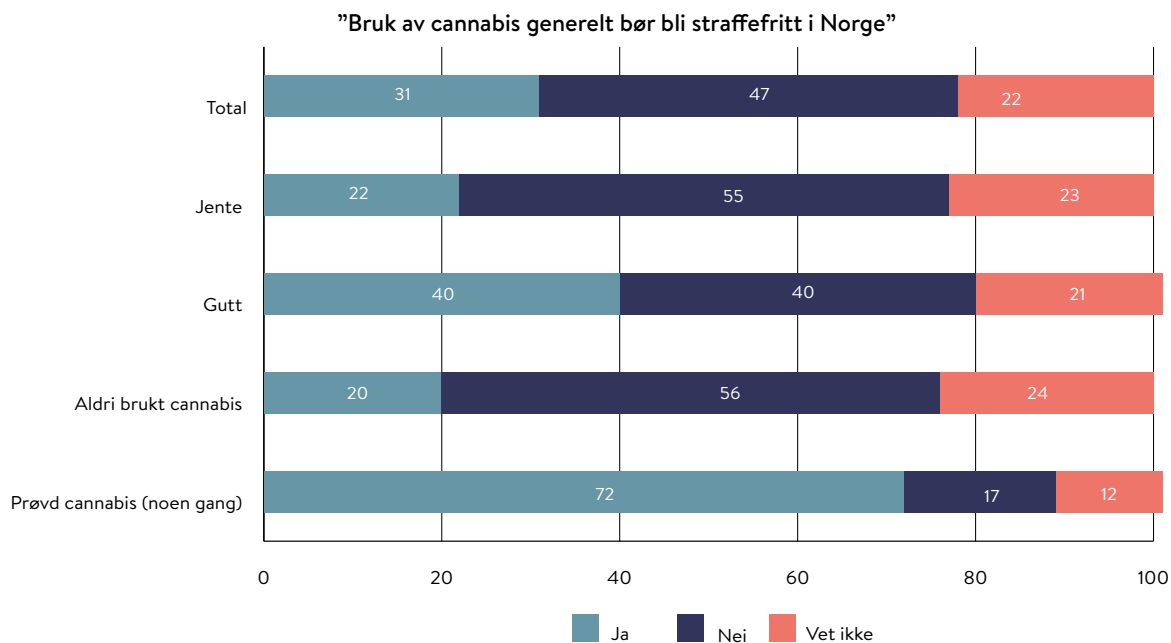
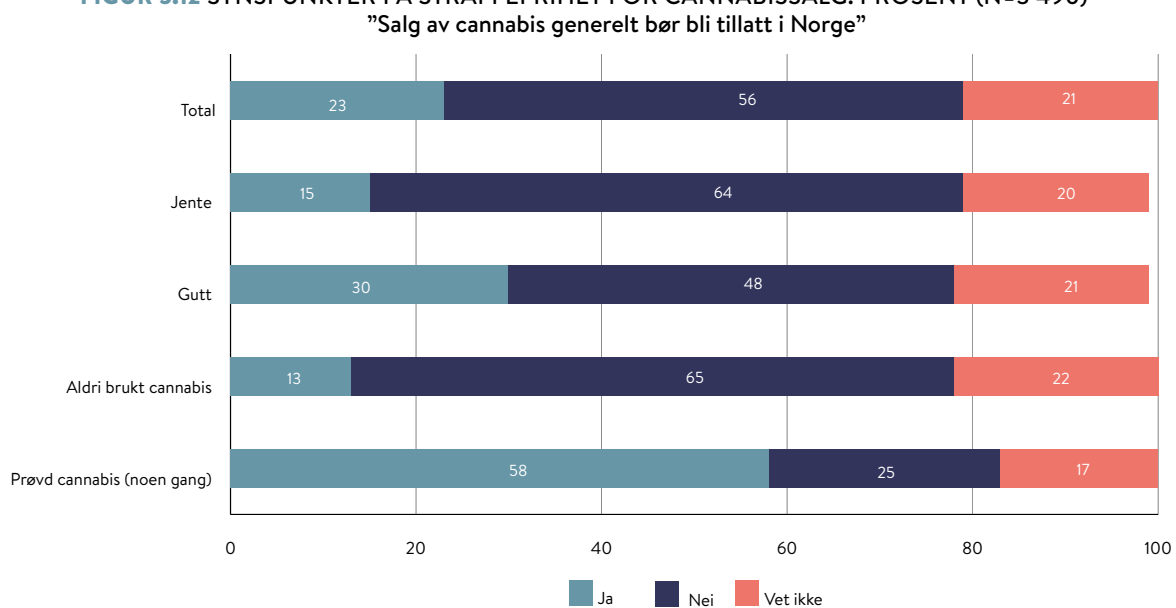
Narkotikapolitikk omfatter som kjent både forebygging, behandling, lovgivning og skadereduksjon. Av disse har lovgivningen, og praktiseringen av denne, klart vekket størst debatt. De senere årene har det vært en økende kritikk mot forbudspolitikken - både i Norge og internasjonalt. Flere land har endret lovgivningen i mindre restriktive retninger og andre diskuterer om de skal følge etter. Det finnes mange alternativer å velge mellom om en ønsker å endre narkotikalovgivning og/eller endre håndhevingen av denne. En liberalisering kan bety at en reduserer gjeldende straffenivå for bruk og besittelse av små mengder (nedkriminalisering),

flytter et forbud fra straffeloven til sivilrettslige tiltak for disse lovbruddene (avkriminalisering) eller fullt ut fjerner forbudet for både bruk og besittelse, produksjon og salg (legalisering). En avkriminalisering er gjerne rettet kun mot brukere, mens en legalisering altså åpner for både lovlig bruk, produksjon og omsetning av tidligere ulovlige rusmidler.

Fordi begrepene "avkriminalisering" eller "legalisering" omfatter mange mulige utforminger av narkotikapolitikk - lovgivning og håndhevelse kan variere mye innenfor hver av disse - er det vanskelig å spørre elever (og andre) hva de generelt mener om disse politikkformene. Vi konkretiserte isteden to typer av narkotikapolitikk, og spurte om de syntes at cannabisbruk burde bli gjort straffefritt i Norge (dvs. bruk skulle ikke bli møtt med sanksjoner fra det offentlige) og om salg av cannabis burde bli gjort straffefritt. Figur 3.11 og 3.12 viser fordelingen i svarene vi fikk.

Blant elever i videregående skole var det om lag en av tre (31 %) som mente at cannabisbruk burde bli straffefritt. Figur 3.11 viser at det var nesten dobbelt så mange gutter som jenter som ønsket en slik politikkendring (40 % versus 22 %). Enda større forskjell (52 prosentpoeng) fantes mellom dem som selv hadde erfaring med cannabisbruk og dem som ikke hadde, dvs. 72 % versus 20 %. Figuren viser videre at mer enn en av fem var usikre på hva de mente om spørsmålet. Andelen "vet ikke" var like høy blant jenter og gutter og i samme størrelsesorden blant dem som oppga å ikke ha brukt cannabis. Unntaket var dem med egen erfaring, her var det kun 12 % som tilhørte "vet ikke"-gruppen.

Figur 3.12 viser den tilsvarende fordelingen for svar på spørsmålet om salg av cannabis bør bli tillatt i Norge. Andelen som er positive til denne politikkendringen er lavere enn for straffefri bruk av cannabis (23 % versus 31 %), mens "vet ikke" kategorien er omtrent like stor. Igjen var en dobbelt så stor del av guttene som jentene (30 % versus 15 %) positive til politikkendringen, og de med cannabiserfaring mer positive enn dem uten (58 % versus 13 %). For alle gruppene var nivået på støtten til legalisering av salg noe lavere enn for støtten til straffefri bruk av cannabis.

FIGUR 3.11 SYNSPUNKTER PÅ STRAFFEFRIHET FOR CANNABISBRUK. PROSENT (N = 3 490)**FIGUR 3.12** SYNSPUNKTER PÅ STRAFFEFRIHET FOR CANNABISSALG. PROSENT (N=3 490)

Vi spurte også elevene direkte «Er du uenig, verken enig eller uenig eller enig i påstanden; Myndighetene bør ikke endre nåværende cannabispolitikk». Figur 3.13 viser fordelingen i svarene.

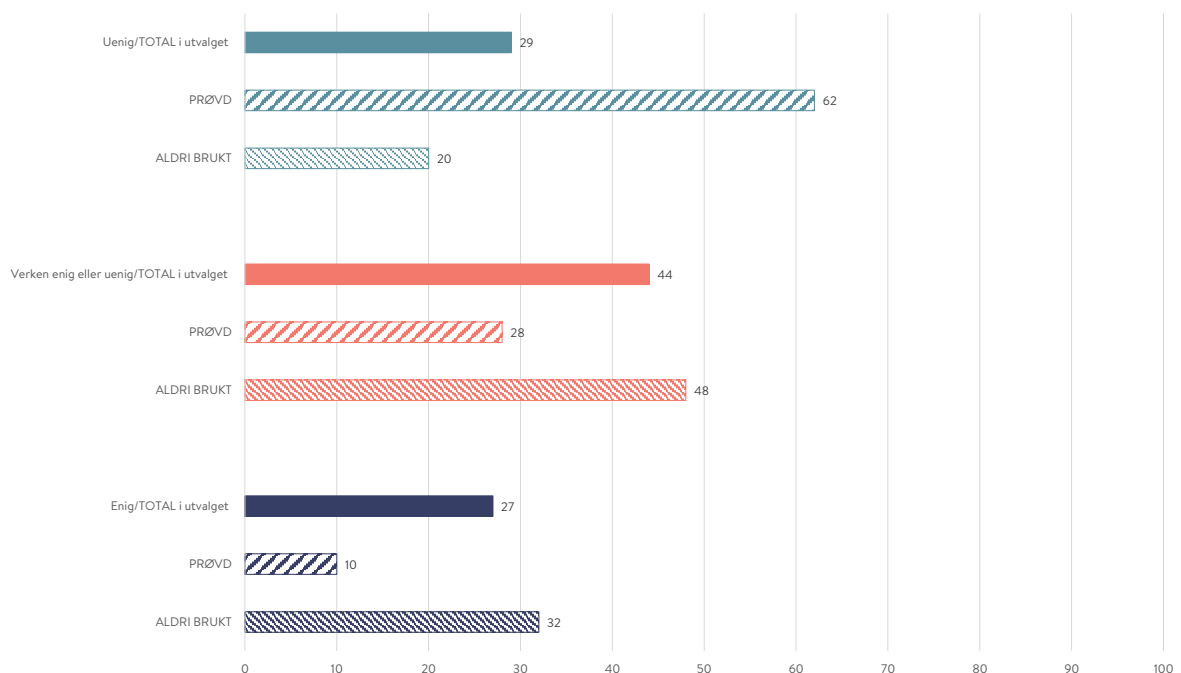
Signifikante forskjeller mellom ikke-brukere og brukere innenfor hver av kategoriene er markert med ulike mønstre på stolpene.

Andelen som mener cannabispolitikken bør endres var i tilsvarende størrelsesorden som foregående andeler som støttet at cannabisbruk og -salg bør bli straffefritt; 29 % støttet en endring av nåværende cannabispolitikk versus 31 % for straffefri bruk og 23 % for straffefritt salg av cannabis. Det var omtrent en tilsvarende andel (27 %) som var ikke støttet en endring av politikken. Figuren viser at støtten for politikken var vesentlig høyere blant dem som selv har erfaring med cannabisbruk enn dem uten slik erfaring (62 % versus 20 %).

Den største gruppen (44 %) besto imidlertid av dem som verken var enig eller uenig i at cannabispolitikken burde endres, og det er flere blant dem som ikke selv har erfaring som ikke har mening om cannabispolitikken (48 % versus 28 %).

Det finnes to norske studier som har stilt spørsmål om synspunkter på den legale statusen til bruk og salg av cannabis; ESPAD-studien blant 10-klassinger og SHoT-studien blant studenter ved høyskoler og universiteter. Andelen i Cann2021 som mener cannabisbruk bør være straffefritt, er høyere enn den andelen 10-klassinger i ESPAD som svarte at det bør bli lovlig å bruke cannabis for personer over 18 år (31 % vs. 20 %) (Bye og Bretteville-Jensen 2020). Forskjellene kan kanskje delvis forklares ved at deltakerne i ESPAD-studien er noe yngre enn i Cann2021. SHoT-studien ble gjennomført i 2018 (Knapstad et al. 2018), og andelen studenter som mente cannabis bør kunne selges straffefritt er helt tilsvarende andelen blant elever i Cann2021 (Burdzovic Andreas et al. 2021).

FIGUR 3.13 SYNSPUNKTER PÅ ENDRING AV NÅVÆRENDE CANNABISPOLITIKK. SVAR FORDELT UT I FRA EGEN ERFARING MED CANNABISBRUK, N=3 387. PROSENT

Signifikante forskjeller mellom ikke-brukere og brukere innenfor hver av kategoriene er markert med ulike mønstre på stolpene.

4. FOREBYGGINGSRELEVANTE FUNN

Utgangspunktet for studien var at ungdom er spesielt sårbar for mulige negative konsekvenser av cannabisbruk, både fordi hjernen ikke er ferdig utviklet og fordi bruk, spesielt i skoletiden, kan gå ut over utdanning og dermed framtidig arbeidsmarkedstilknytning og inntekt. Hovedhensikten med Cann2021 var å generere ny informasjon om cannabisrelaterte erfaringer, kunnskap og holdninger blant elever ved videregående skoler i Norge. Dette for å bidra til forskningsbasert kunnskap som kan være relevant i forebyggingsøyemed for denne aldersgruppen. Kunnskapen kan blant annet være et utgangspunkt for å vurdere behovet for forebygging, identifisere enkeltgrupper med forhøyet risiko for negative konsekvenser, vurdere behovet for økt informasjon om cannabis-relatert kunnskap til ungdom samt bidra til bedre kommunikasjon mellom helsemyndigheter og unge som målgruppe.

Fra studien ønsker vi spesielt å fremheve:

1. UNGDOM FLEST BRUKER IKKE CANNABIS, MEN ANDELEN MED SLIK ERFARING ER LIKEVEL BETYDELIG

Alkohol er fortsatt det mest brukte rusmidlet blant unge: 73 % av elevene rapporterte bruk av alkohol *siste 12 måneder*. To av tre hadde vært tydelig beruset. Imidlertid oppga 20 % av elevene å ha prøvd cannabis *noen gang*, og en stor andel av dem med cannabiserfaring, rapporterte om bruk *siste 12 måneder* (15 % av alle elevene). Noe under halvparten av disse igjen hadde brukt mer enn et par ganger.

Flere sosioøkonomiske kjennetegn var assosiert med det å ha brukt mer enn et par ganger. Det var flere gutter, flere som vurderte familieøkonomien til å være dårligere enn middels, og flere som vurderte egen fysisk eller psykisk helse som dårlig/svært dårlig blant dem som hadde brukt mer enn et par ganger *siste 12 måneder*.

Andelen som har brukt cannabis og fordelingen mellom jenter og gutter samsvarer med det en finner i andre norske studier av denne

aldersgruppa, f.eks. i FHIs befolkningsundersøkelse blant 16-20 åringer (Sandøy, 2021) og i Ungdata-undersøkelsen (Bakken, 2021). Liknevnte studier, finner vi også at bruken øker med alder, og i våre data ser den største endringen ut til å skje etter 1. klassetrinn.

2. ELEVENES BRUKSMØNSTER, BRUKSAMMENHENGER OG KILDER FOR ANSKAFFELSE ER MER VARIERTE ENN TIDLIGERE

Elevene rapporterte om erfaringer med et bredt spekter av alternative inntaksmåter og nyere cannabisprodukter. Blant elever som oppga cannabisbruk, rapporterte en betydelig andel erfaring med inntak via spiselige varer og elektroniske innretninger. I tillegg var sammenhengene cannabis ble brukt i mer varierte enn det som er vist i tidligere undersøkelser; selv om de fleste fortsatt brukte cannabis i sosiale settinger, oppga en relativt stor andel også bruk alene og bruk på skolen. Tilgjengeligheten har økt de senere år gjennom salg via Internett og sosiale plattformer, og spesielt mer frekvente brukere rapporterte at de hadde skaffet seg cannabis via disse kanalene. Mer enn en av tre elever oppga at de lett kunne skaffe seg cannabis om de ønsket det.

3. ELEVENES KUNNSKAP OM CANNABIS OG MULIGE HELSEMESSIGE OG STRAFFERETTSLIGE KONSEKVENSER ER BEGRENSET

Studien viste at mange unge mangler kunnskap om ulike aspekter ved cannabis, og at en del har feilaktige oppfatninger. Mange visste for eksempel ikke at THC-nivået i cannabisprodukter har økt, og mange overvurderte hvor stor andel av andre unge som hadde brukt rusmidlet. En betydelig andel av ungdommene svarte "vet ikke" eller hadde feiloppfatninger om mulige helsemessige og juridiske konsekvenser av cannabisbruk.

4. MANGE ELEVER OPPGA AT DE IKKE HADDE MOTTATT INFORMASJON OM CANNABIS

Cann2021 inkluderte også spørsmål om elevene hadde fått informasjon om cannabis. Halvparten av elevene rapporterte at de hadde mottatt informasjon, og internett/sosiale medier og skolen var de informasjonskildene som hyppigst ble oppgitt. I kvalitative intervju ble særlig TikTok, Instagram og Snapchat trukket fram når ungdommene fortalte om hvor det dukket opp informasjon om cannabis uten at de aktivt hadde søkt dette.

Mer enn to av tre elever rapporterte å ha søkt informasjon fra ikke-kvalitetssikrede kilder, og de rapporterte ulike oppfatninger om nytten av den informasjonen de mottok.

5. STOR VARIASJON I ELEVENES RISIKOVURDERINGER, FORVENTNINGER OG MOTIVASJON FOR BRUK OG IKKE-BRUK

De fleste elevene kjente til at risikoen for å utvikle fysiske eller mentale helseproblemer eller erfare negative konsekvenser for læring og utdanning, økte med mer frekvent bruk. Ikke-brukere og jenter vurderte generelt hvert bruksmønster som mer risikofyllt enn det gutter og elever med cannabiserfaring gjorde.

Både blant brukere og ikke-brukere var det betydelige andeler som hadde positive forventninger til cannabisbruk, som at det ville hjelpe dem å slappe av, glemme bekymringer, gjøre ting morsommere og hyggeligere. Blant elever med cannabiserfaring var det i tillegg flere som mente det ville hjelpe dem med å passe inn i grupper de likte, bidra til at de ikke følte seg utenfor, øke prestasjonene og bedre fysisk helse.

Blant ikke-brukere var bekymring for egen helse og for avhengighet de hyppigst rapporterte grunnene for hvorfor de ikke brukte cannabis, fulgt av hensynet til at foreldrene ikke ville like det og av ønsket om å ikke gjøre noe ulovlig. Blant dem med cannabiserfaring, var frykten for å bli tatt av politiet den hyppigst oppgitte grunnen for å ikke bruke mer cannabis.

6. BARE EN MINDRE ANDEL AV ELEVENE VAR POSITIVE TIL ENDRET KONTROLLPOLITIKK

På direkte spørsmål om de syntes at dagens cannabislovgivning burde endres, svarte 29 % at de syntes det. På mer spesifikke spørsmål, svarte de fleste elevene at de ikke syntes at cannabis skulle kunne brukes eller selges straffefritt: Om lag en av tre mente at cannabisbruk ikke burde straffes og en av fire mente cannabis burde kunne selges lovlig.

ILLUSTRASJONSFOTO: COLOURBOX.COM

Referanser

- Bachs, L., Havig, S.M. (2019). Cannabis og de akutte virkningene ved inntak. Kapittel 4 i Bretteville-Jensen, A.L. & Bramness, J.G. (red.). «Cannabisboka». Oslo: Universitetsforlaget.
- Bakken, A. (2021). Ungdata 2021. Nasjonale resultater. NOVA Rapport 8/21. Oslo: NOVA, OsloMet.
- Bilgrei, O.R., Buvik, K., Tokle, R. & Scheffels, J. (2021): Cannabis, youth and social identity: the evolving meaning of cannabis use in adolescence, *Journal of Youth Studies*, DOI: 10.1080/13676261.2021.1948513
- Bilgrei, O.R. (2019). Syntetiske cannabinoider. Kapittel 11 i Bretteville-Jensen, A.L. & Bramness, J.G. (red.). «Cannabisboka». Oslo: Universitetsforlaget.
- Bretteville-Jensen, A.L. & Skretting, A. (2019). *Cannabisbruk*. Kapittel 12 i Bretteville-Jensen, A.L. & Bramness, J.G. (red.). «Cannabisboka». Oslo: Universitetsforlaget.
- Bretteville-Jensen, A.L. (2019a). *Store endringer i cannabismarkedet*. Kapittel 10 i Bretteville-Jensen, A.L. & Bramness, J.G. (red.). «Cannabisboka». Oslo: Universitetsforlaget.
- Bretteville-Jensen, A.L. (2019b). *Hva kan endringer i kontrollpolitikken føre til?* Kapittel 14 i Bretteville-Jensen, A.L. & Bramness, J.G. (red.). «Cannabisboka». Oslo: Universitetsforlaget.
- Burdzovic Andreas, J., Bretteville-Jensen, A.L. (2017). Ready, willing, and able: The role of cannabis use opportunities in understanding adolescent cannabis use. *Addiction*, 112 (11): 1973-1982.
- Burdzovic Andreas, J., Pape, H., & Bretteville-Jensen, A. L. (2016). Who are the adolescents saying "No" to cannabis offers. *Drug and alcohol dependence*, 163, 64-70.
- Burdzovic Andreas, J., Sivertsen B, Lønning K.J., Skogen J.C. (2021). Cannabis use among Norwegian university students: Gender differences, legalization support and use intentions, risk perceptions, and use disorder. *Addictive behaviors reports*, 13, 100339.
- Bye, E.K & Bretteville-Jensen, A.L. (2020) Bruk av cannabis og andre narkotiske stoffer blant 15-16 åringer - resultater fra ESPAD 2019. Nettrapport. Oslo: Folkehelseinstituttet. <https://www.fhi.no/contentassets/e8dc53afe4864a918db2a2223d33416/bruk-av-cannabis-og-andre-ulovlige-rusmidler-espad-2019.pdf>
- Burdzovic Andreas, J., Rossow, I., Pape, H., Buvik, K. (2018). Konseptualisering av rusmiddelforebygging i et folkehelseperspektiv. Rapport, Folkehelseinstituttet, Oslo.
- Christiansen, S.T, Bretteville-Jensen, A.L, (2018) Who seeks treatment for cannabis use? Registered characteristics and physical, psychological and psychosocial problem indicators among cannabis patients and matched controls. *BMC Public Health*, 18:780, <https://doi.org/10.1186/s12889-018-5625-0>
- Dahl, S.L. (2015). Remaining a user while cutting down: The relationship between cannabis use and identity. *Drugs: Education, Prevention and Policy*, 22(3), 175-184.
- Dahl, S.L. (2019) Korleis blir cannabisbruk attraktivt og akseptabelt? Kapittel 13 i Bretteville-Jensen, A.L. & Bramness, J.G. (red.). Cannabisboka. Oslo: Universitetsforlaget.
- Dahl, S.L. & Demant, J. (2017). "Don't make too much fuss about it". Negotiating adult cannabis use. *Drugs: Education, prevention and policy*, 24(4), 324-331.
- Demant J. & Bakken, S. (2019) Technology-facilitated drug dealing via social media in the Nordic countries. *Background paper commissioned by the EMCDD. The European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction, Lisbon*. https://www.emcdda.europa.eu/system/files/attachments/12116/EDMR2019_BackgroundReport_SocialMedia.pdf
- European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction (EMCDDA), (2013). Perspectives on drugs: Characteristics of frequent and high-risk cannabis users. Publications Office of the European Union, Luxembourg; 2013.
- Folkehelseinstituttet (2021). Strategi mot 2024. <https://www.fhi.no/nettpub/folkehelseinstituttets-strategi/satsningsomrader/store-samfunnsutfordringer/>
- Hayaki, J., Hagerty, C. E., Herman, D. S., de Dios, M. A., Anderson, B. J., & Stein, M. D. (2010). Expectancies and marijuana use frequency and severity among young females. *Addictive behaviors*, 35(11), 995-1000. <https://doi.org/10.1016/j.addbeh.2010.06.017>
- Helse- og omsorgsdepartementet (2011). Se meg! En helhetlig rusmiddelpolitikk. (Meld. St. 30 2011-2012) hentet fra: <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/meld-st-30-20112012/id686014/sec>
- Hurdalsplattformen (2021). Regjeringsplattform for en regjering utgått fra Arbeiderpartiet og Senterpartiet. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/hurdalsplattformen/id2877252/>

- Järvinen, M., & Demant, J. (2011). The normalization of cannabis use among young people: Symbolic boundary work in focus groups. *Health, Risk & Society*, 13(2), 165- 182.
- Knapstad, M., Heradstveit, O., & Sivertsen, B. (2018). Studentenes helse-og trivselsundersøkelse 2018. Oslo: *Studentsamskipnaden i Oslo og Akershus*.
- Leung, J., Chan, G. C. K., Hides, L., & Hall, W. D. (2020). What is the prevalence and risk of cannabis use disorders among people who use cannabis? a systematic review and meta-analysis. *Addictive Behaviors*, 109, 106479. doi:<https://doi.org/10.1016/j.addbeh.2020.106479>
- Legleye, S., Guignard, R., Richard, J. B., Kraus, L., Pabst, A., & Beck, F. (2015). Properties of the Cannabis Abuse Screening Test (CAST) in the general population. *International Journal of Methods in Psychiatric Research*, 24(2), 170-183.
- Montanari, L., Guarita, B., Mounteney, J., Zipfel, N., & Simon, R. (2017). Cannabis Use among People Entering Drug Treatment in Europe: A Growing Phenomenon? *European Addiction Research*, 23(3), 113-121. doi:10.1159/000475810
- National Academies of Sciences, Engineering, and Medicine (2017). The health effects of cannabis and cannabinoids: The current state of evidence and recommendations for research. Washington, DC: The National Academies Press. doi: 10.17226/24625.
- Pedersen, W. (2013). Den norske cannabiskulturen. Kapittel 3 i Bretteville-Jensen, A.L. (red.). «Hva vet vi om cannabis?». Oslo: Universitetsforlaget.
- Raitasalo, K., Kraus, L., Bye, E. K., Karlsson, P., Tigerstedt, C., Törrönen, J., and Raninen, J. (2021) Similar countries, similar factors? Studying the decline of heavy episodic drinking in adolescents in Finland, Norway and Sweden. *Addiction*, 116: 62– 71. <https://doi.org/10.1111/add.15089>.
- Rossow, I.M & Pape, H. (2019) Forebygging under forbud, Kapittel 8 i Bretteville-Jensen, A.L. & Bramness, J.G. (red.). «Cannabisboka». Oslo: Universitetsforlaget.
- Rossow I, Baklien B, Pape H, Storvoll EE. (2007). Regionprosjektet – Nyttig forebygging? Rapport 6/2007. Oslo: Statens institutt for rusmiddelforskning.
- Stenius, K. (2019). *Treatment of cannabis-related problems in the Nordic countries*. Full report available at: https://nordicwelfare.org/wp-content/uploads/2019/02/NWC_Cannabis_Treatment_2019_Webb_FINAL.pdf.
- Sandøy, T.A. (2021) Bruk av narkotika. Folkehelseinstituttet. Nettrapport. <https://www.fhi.no/nettpub/narkotikainorge/bruk-av-narkotika/narkotika-bruk-i-norge/?term=&h=1>. Lest 3. november 2021.
- Statistisk Sentralbyrå (SSB) <https://www.ssb.no/befolkning/artikler-og-publikasjoner/slik-definerer-ssb-innvandrere> Lest 22. Oktober 2021
- Valkve, R. (2018). Lokalt rusmiddelforebyggende arbeid i et folkehelseperspektiv. Rapport av Kompetansesenterer rus, Region Midt-Norge.
- Vedøy, T.F. (2021) Utbredelse av røyking i Norge. Folkehelseinstituttet. Nettrapport. <https://www.fhi.no/nettpub/tobakkinorge/bruk-av-tobakk/utbredelse-av-royking-i-norge/?term=&h=1>
- Vedøy, T. F., & Skretting, A. (2009). *Ungdom og rusmidler. Resultater fra spørreskjemaundersøkelser 1968-2008*. <https://fhi.brage.unit.no/fhi-xmlui/bitstream/handle/11250/276064/sirusrap.5.09.pdf?sequence=3&isAllowed=y>
- Volkow, N. D., Baler, R. D., Compton, W. M., & Weiss, S. R. B. (2014). Adverse health effects of marijuana use. *The New England journal of medicine*, 370(23), 2219-2227. doi:10.1056/NEJMra1402309
- World Health Organization. (2016). *Health and Social Effects of Nonmedical Cannabis Use*. (The) World Health Organization.

Utgitt av Folkehelseinstituttet
Februar 2022
Postboks 4404 Nydalen
NO-0403 Oslo
Telefon: 21 07 70 00
Rapporten kan lastes ned gratis fra
Folkehelseinstituttets nettsider www.fhi.no